

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
LÉKAŘSKÁ FAKULTA V HRADCI KRÁLOVÉ**

**ÚSTAV SOCIÁLNÍHO LÉKAŘSTVÍ
ODDĚLENÍ OŠETŘOVATELSTVÍ**

**STŘEDOVĚKÉ OPATROVNICTVÍ A JEHO VÝZNAM PRO
SOUČASNOST**

Bakalářská práce

Autor práce: **Irena Radová**

Vedoucí práce: **Eva Vachková, Mgr**

2012

**CHARLES UNIVERSITY OF PRAGUE
MEDICAL FACULTY OF HRADEC KRÁLOVÉ**

**INSTITUTE OF SOCIAL MEDICINE
DEPARTMENT OF NURSING**

**MEDIEVAL GUARDIANSHIP AND ITS IMPORTANCE FOR
THE PRESENT.**

Bachelor's thesis

Author: **Irena Radová**

Supervizor: **Eva Vachková, Mgr**

2012

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Hradci Králové 24.4.2012

.....

Poděkování :

Mgr. Evě Vachkové za laskavý přístup, trpělivost, cenné rady, podnětné připomínky a metodické vedení při zpracování mé bakalářské práce.

Stejně tak bych ráda poděkovala svému manželovi a celé rodině za podporu a pomoc, kterou mi projevovali po celou dobu studia.

OBSAH	5
ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Lékařství a opatrovnictví ve středověku	9
1.1. Pohled do minulosti.....	9
1.2. Středověk.....	12
2. Církevní řády a kongregace působící na našem území ve 13. Století.....	15
2.1. Řád svatého Benedikta.	15
2.2. Rytířské řády	16
2.2.1. Maltézští rytíři	16
2.2.2. Němečtí rytíři	17
2.2.3. Templáři	17
2.2.4. Křížovníci s červenou hvězdou	18
2.3. Řád bratří kazatelů- Dominikáni	18
2.4. Řád menších bratří- Františkáni	19
2.5. Chudé sestry sv. Kláry- Klarisky	20
2.6. Hnutí tzv. „bekyň“	21
3. Postavení ženy ve středověku	22
3.1. Duchovní obraz ženy.....	22
3.2. Žena – manželka.....	24
3.3. Žena- matka.....	26
3.4. Nevěstky.....	26
4. Významné osobnosti středověkého opatrovnictví v Evropě	27
4.1. Alžběta Duryňská.....	27
4.2. Sv. Hedvika Slezská.....	29
4.3. Hildegarda z Bingenu.....	30
5. Svatá Anežka Česká.....	31
5.1. Život před řeholí.....	31
5.2. Anežka Přemyslovna – Řeholnice.....	35
6. Svatá Zdislava z Lemberka	41
6.1. Původ Zdislavy z Lemberka.....	41
6.2. Životní cesta paní Zdislavy	43
6.3. Zdislava žena- světice	46

EMPIRICKÁ ČÁST	47
7.1. Cíle výzkumu	47
7.2. Charakteristika a organizace výzkumu	47
7.3. Použitá metoda	48
7.4. I.část Rozhovor s řádovou sestrou.....	49
7.4.1. Dětství	50
7.4.2. Rozhodnutí o vstupu do řádu.....	50
7.4.3. Vstup do řádu	51
7.4.4. Současnost	52
7.5. II. část Analýza získaných informací	53
7.5.1. Dětství a dospívání	53
7.5.2. Motivy k volbě životní cesty	56
7.5.3. Zlomové okamžiky	59
7.5.4. Přínos do budoucna	61
7.6. III. část Společné znaky středověkých opatrovnic a současných sester.....	64
DISKUZE	72
ZÁVĚR	75
ANOTACE	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
SEZNAM PŘÍLOH.....	82
PŘÍLOHY	83

Úvod

Úkolem této bakalářské práce je co možná nejpodrobněji prozkoumat počátky opatrovnictví v Čechách a nalézt spojení se současností. Při výběru tématu své práce jsem si uvědomila, že my, zdravotníci, máme dokonalé znalosti soudobého ošetrovatelství o metodách a principech péče o nemocné, ale velmi málo víme o tom, jak složitě se budovaly základy této nelehké profese. Za devět století vývoje se péče o nemocné nepopsatelně změnila, přesto je možné, že s opatrovnici z třináctého století máme společného víc, než se na první pohled zdá. Mám na mysli například stejné důvody a motivace, která nás vedou k pomoci druhým. Prvořadý je pro práci všeobecné sestry fenomén lidskosti, kterou v dnešní společnosti jakoby částečně vytlačovala lhostejnost. Označujeme středověk za temný pro jeho brutalitu, na druhou stranu však nejsme často ochotni postarat se o své nejbližší ve chvílích, kdy to na sklonku života potřebují.

O to důležitější je připomínat si pozitivní stránky naší bohaté historie, ze kterých lze čerpat i dnes. Samozřejmost, s jakou naši předci pečovali o nemocné, je obdivuhodná a příkladná. My všichni, kteří jsme si zvolili tuto profesi pro svůj život, převzali jsme od našich předchůdkyň to nejlepší, co nám mohly dát a měli bychom být na svoji práci hrdí. Bohužel tomu tak často není. Povolání všeobecné sestry nebylo vždy vnímáno ve společnosti jako dostatečně prestižní. „Ona chodí na zdravotku“ bylo před pár lety téměř synonymem pro dívku, která nemá dostatečný intelekt na studium gymnázia, ekonomiky nebo cestovního ruchu. Je tedy žádoucí podporovat všemi prostředky hrdost sester a zviditelňovat jejich práci.

Nebýt několika vyvolených, které se vzepřely systému své doby a ukázaly tak směr, kterým je třeba se vydat, nebyla by jistě naše profese tam, kde dnes je. Dnešní zdravotníci mají možnost velmi kvalitního vzdělání v oboru, včetně vysokoškolského a specializačního studia. Pozvolna se zvyšuje i prestiž povolání všeobecné sestry. Proto je třeba znovu vzbudit hrdost na naši práci a v s ní také připomenout všechny ikony ošetrovatelství, kterými byly nejen Anežka a Zdislava, ale později osobnosti jako např. F. Nightingalová, N.I.Pirogov, A. Masaryková, S. Macharová, nebo M. Staňková. Ti všichni a mnozí další udělali řadu významných kroků pro to, aby se naše práce stala vysoce kvalifikovanou a zaslouží si proto naši úctu a pokoru.

Nebylo by pochopitelně možné obsáhnout celou historii ošetrovatelství v rámci jedné bakalářské práce, proto jsem si vybrala pouze období 13. století. V teoretické části jsem se

snažila nastínit, jakým způsobem probíhala péče o nemocné ve středověku. Vzhledem k tématu jsem se orientovala na opatrovnictví, léčebné metody zmiňuji pouze okrajově. Dále jsem se zaměřila na postavení ženy v tomto období, na její možnosti a rozdíly mezi prostými ženami a šlechtičkami. Nemohla jsem opomenout ani systém církevních řádů ve 13.století, neboť právě ony byly stěžejním prvkem při péči o potřebné. V hlavní části teorie je přiblížen život nejvýznamnějších žen počátku českého opatrovnictví, sv.Anežky České a sv. Zdislavy z Lemberka. K nim jsem připojila i krátkou zmínku o třech dalších významných osobnostech, které naše světky prokazatelně ovlivnily v jejich konání.

V empirické části jsem se pokusila objevit shody a rozdíly v postojích ošetřování nemocných tehdy a nyní. Usiluji o porovnání motivů k rozhodnutí pro zvolený způsob života Anežky a Zdislavy v kontrastu s životním příběhem současné řádové sestry. Pomocí metod kvalitativního výzkumu jsem se snažila rozklíčovat nejdůležitější okamžiky a situace, které ovlivnily životy světic i současné řádové sestry.

Cíle práce

Hlavním cílem práce je nalézt odkaz středověkého opatrovnictví současnému ošetrovatelství.

Jako dílčí cíle jsem stanovila:

- identifikovat motivy předurčující životní dráhu opatrovnice/ošetrovatelky/sestry
- zjistit zlomové okamžiky formující osobnost ženy opatrovnice ve středověku a v současnosti
- srovnat podobné a rozdílné rysy opatrovnictví a ošetrovatelství.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Lékařství a opatrovnictví ve středověku

1.1. Pohled do minulosti

Vzhledem k tomu, že středověká medicína vycházela především z antiky, považuji za nutné zmínit se ve stručnosti o největších jménech spojených s pomáhajícími profesemi. Pokud pomineme nejstarší období dějin lidstva, je nutné učinit první zastávku u starých Egyptanů. Nejdůležitějšími prameny z této doby jsou papyry Ebersův a především Smithův, který byl ve své době specializovanou příručkou k léčbě poranění. V Kronice medicíny z roku 1994 je uvedeno, jak přesně byly poranění zaznamenány, od popisu rány, přes jakousi anamnézu („Když spatříš...“), až po pokyny k léčbě. Pro egyptský národ byla již v této době velmi důležitá hygiena, což mělo pro zdraví zajisté zásadní význam. Budovaly se kanalizační systémy i lázně, dodržoval se určitý denní režim, doporučovalo se brzké vstávání a sport. Dle některých pramenů se dbalo i na hygienická opatření proti hmyzu, např. popel na podlaze proti šíření blech. Je až nepochopitelné srovnání hygienických podmínek Egypta a právě středověku, kterému je tato práce věnována.¹

Vrcholem vývoje medicíny starověkých kultur je medicína starověkého Řecka a Říma. Tato se lišila především tím, že se odpoutala od vlivu nadpřirozených sil na vznik a průběh nemoci. Medicína tak dostala reálný základ. Rozporem k tomuto pojetí je postava věhlasného lékaře Asklepiea, (nám je bližší římské jméno Aesculap), který byl, dle legend, synem Boha Apollóna. Na počest Asklepiea byli stavěny tzv. asklepiony (jakési předchůdci dnešních sanatorií), kde nemocní odpočívali a byli zde léčeni, jak je popisováno, božím zásahem, kdy se jim ve snech zjevoval sám Asklepius, léčil medikamenty a dokonce prováděl „snové“ operace. Přesto však řecká medicína používala postupy, které měly vědecký podklad. Pracovala především s teorií 4 tělesných šťáv. Hlavním zastáncem této teorie byl „otec“ moderní medicíny Hippokrates (narozen okolo r 460 př.n.l., zemřel kolem r 370 př.n.l.). Základní myšlenky antické medicíny jsou platné dodnes, například souvislost zdravotního stavu s vnějším prostředím, životním stylem a úrovní hygieny. Lékaři v té době ustupují od

¹ Kolektiv autorů, kronika medicíny, Praha, 1994, s.78-80

názoru, že jsou prostředníky mezi lidstvem a Bohem, a prohlašují se za služebníky nemocných. I Hippokratův výrok „*Je zbytečné léčit oko bez hlavy, hlavu bez těla, tělo bez duše.*“², jehož podstatou je naplnění bio-psycho-sociálních potřeb, je v dnešní době základní myšlenkou léčby i ošetřování nemocných. Nejznámější dílo Hippokratovo je spis Corpus Hippocraticum. Je to dílo obsahující kasuistiky mnoha případů, popsané příznaky, vliv prostředí i prognózy jednotlivých onemocnění. V dnešní době je toto dílo přisuzováno spíše žákům Hippokratovým, nicméně jeho myšlenky a objevy jsou platné. Sám také položil základy etiky lékařského povolání. Jeho přísaha je dodnes nejvyšší etickou normou pro vykonávání lékařské praxe a vycházejí z ní i etické a morální zásady pro ošetrovatelskou profesi.

Řím, který záhy přešel ve spolupráci s řeckými učiteli, disponoval několika univerzitami, kde se vyučovala hippokratovská medicína. Společenské postavení lékařů v době okolo roku 200 n. l. nebylo valné, a nedisponovali ani dobrou pověstí, což dokládají i literární díla: „... *není pochyb o tom, že tihle všichni (lékaři), neváhají v honbě za všelijakými novinkami zaplatit za svou popularitu našimi životy...I proto se na náhrobcích objevují nápisy: zabil mě dav lékařů.*“ Plinius³

V této době již pronikaly do tajů medicíny i ženy. Věnovaly se převážně chorobám ženským, neboť mohly - na rozdíl od mužů - ženu podrobněji vyšetřit a uplatňovaly se ponejvíce jako porodní báby.

I přes skepsi prostých lidí zdravotní péče v Římě vzkvétala. Vznikaly městské lázně i nemocnice, hygiena dosáhla rozvojem aquaduktů a latrín velkého pokroku. Lékaři prováděli řadu chirurgických zákroků za použití složitějšího instrumentária. Dokladem toho je i nález poševního zrcadla, ke kterému došlo při zkoumání trosek v Pompejích. Největší osobností doby byl bezesporu Galén, narozen okolo roku 129 n. l. Dlouhá léta se věnoval studiu medicíny a posléze obohatil lékařský svět o mnoho nových poznatků v oblasti anatomie i fyziologie. Prohluboval hippokratovu teorii o 4 tělesných tekutinách, zpracoval rozsáhlá díla o farmakologii. Stal se otcem slavné léčebné metody, pouštění žilou, která se stala na staletí zásadním terapeutickým výkonem.

² Švejdová K., Historie ošetrovatelství a medicíny, Liberec, 2011, str.43

³ Tamtéž, str.45

Problematicke medicíny v asijských zemích se i přes její nesporně zajímavý a důležitý význam nebudu věnovat, neboť nesouvisí přímo s hlavním tématem této práce. Výjimkou je pouze osoba arabského lékaře a filozofa Avicenny (980-1037 n.l.) Tento perský lékař se stal královským vezírem a mohl tak díky přístupu k vzácným antickým spisům navázat na Aristotela a posléze i Galéna. Jeho spis, arabsky psaný Kánún je považován za největší lékařskou encyklopedii. Avicenna první vyjádřil myšlenku, že nemoci přenášejí bakterie a viry (tedy neviditelní tvorové), odhadoval genetický podklad nemocí a mimo jiné i pozlacoval a postříbřoval pro lepší vzhled pilulky, které podával pacientům. Jeho texty byly až do 18.století používány na všech evropských univerzitách a není bez zajímavosti, že se na jeho dílo odvolával i Mistr Jan Hus.

Je zarážející, jak se změnila společnost rozpadem říše římské, kam se ztratila kultura, životní úroveň a spolu s ní i vysoká kvalita zdravotní péče. Středověk je právem nazýván temným obdobím, neboť s jeho nástupem pohasla všechna světla pokroku.

1.2. Středověk

Jak již bylo naznačeno výše, ranný středověk se v oblasti péče o zdraví nemá čím chlubit. Elizabeth Brooke se ve své knize *Ženy léčitelky* odvolává na domněnku, podle níž je hlavním důvodem doby temna křesťanství.

„ Křesťané aktivně a energicky bránili vzdělání a považovali šíření znalostí za projev antikřesťanství a počátek konce světa. Církev poté, kdy byla oficiálně uznána, zakázala vzdělání pro chudé vrstvy, neboť se obávala, že vzdělaní lidé by mohli napadat její učení.

Ve jménu církve se pálily knihy, ničily knihovny a školy. Na konci pátého století bylo zakázáno studovat medicínu, filozofii, matematiku či geografii. Žádný křesťan nemohl studovat astrologii, poněvadž astrologie byla považována za nástroj ďáblův. Všechna světská literatura byla prohlášena za zpusťlou a bezbožnou. Církev rozhodla, že všechny názory, které se odchylovaly od jejího rigidního, úzce zaměřeného pohledu, jsou kacířské a hříšné.“⁴

Během těchto kulturních represí docházelo k ničení památek, antické sochy z drahých kovů byly taveny a měněny na platidla. Církev si přisvojila i některé pohanské prvky, které měnila na křesťanské, včetně některých významných dat. Místo svátku nazvaného „Yule“ se začaly slavit Vánoce.⁵

Není divu, že s poklesem vzdělanosti došlo současně k rapidnímu poklesu životní úrovně zvláště u prostých lidí. Tristní hygienické podmínky jdou ruku v ruce s nemocemi a potřebou vzniku zařízení, která se věnují péči o nemocné a chudé. Prvními jsou takzvaná xenodochia. Byly to jakési útulky pro poutníky a nemocné. Podstatou péče byla strava, duchovní podpora a možnost odpočinku. Později byla přejmenována na hospici, následně hospitály čili přeneseně špitály.

Vzhledem k politické situaci je snadno odvoditelné, že veškerou zdravotní péči měla v rukách církev. Tedy i vzdělávání. I přes zpočátku nekompromisní cenzuru začali znovu postupně vznikat školy, v nichž byla hlavním zdrojem informací antická a perská literatura, tedy spisy Galéna a Hippokrata. Medicína jako vědní obor však pronikala na veřejnost velmi složitě. Katoličtí kněží, jako jediní vzdělanci té doby, se těžko srovnávali s mnoha

⁴ Brooke E. *Ženy léčitelky*, Ostrava, 1997, str. 31

⁵ Tamtéž, str. 31

skutečnostmi, uváděnými v antických spisech. Mnišská medicína vyloučila naprosto jakékoliv chirurgické postupy a tím degradovala medicínu na jakési pseudovědecké dogmatické disputování nad utrpením člověka.⁶

O co kostnatější byla církev v medicíně o to pružnější a intenzivnější byla v charitativní a opatrovatelské oblasti. Hospitály a kláštery, zaměřující se na péči, rostly jako houby po dešti. Péče zde probíhala ve velkých místnostech, kde se shromažďovali nemocní s rozličnými diagnózami. Výjimku tvořily oddělené prostory pro pacienty s malomocenstvím, tzv. leprosária. V jedné místnosti většinou bývalo okolo třiceti pacientů.

K poskytování stravy (u nemocných církev i v postních dnech povolila podávání masa) a přístřeší postupně přibývá i opatrovnická péče v pravém slova smyslu. Tuto péči zajišťovali jak řeholníci, tak i laičtí obyvatelé daného místa. Péče spočívala především v základních hygienických postupech. Prostý lid měl ve středověku zřídka kdy přístup k čisté vodě a tak i obyčejné oplachy ran vodou měli uzdravující účinek. Důsledněji se dbalo i na čistotu a dezinfekci lůžek a lůžkovin. Sama Anežka Česká údajně právala prádlo v roztoku louhu, jak je uvedeno v následujících větách.

„Zapomínajíc v horlivosti své podivuhodné pokory na slabé síly svoje, právala sama svýma něžnýma rukama i potem a špínou prosycené šaty nemocných sester a malomocných chudáků, jež si byla v zbožné pečlivosti své dala snésti, až z častého praní rozpraskaly jí leptavým působením louhu a mýdla ruce.“⁷

Mezi další používané látky, které měly dezinfekční účinky, patřila kupříkladu síra a ocet. Rány se běžně pálily rozžhaveným železem a zasypávaly popelem.

Hojně se užívaly obklady léčivých bylin jako je divizna, jitrocel nebo podběl lékařský. U mnichů bývala častá onemocnění očí infekčního původu, způsobená patrně četbou a opisováním knih při světle svíček. Oči se oplachovaly heřmánkem, zákal se propichoval stříbrnou jehlou. Odvary z bylin se užívaly i vnitřně, například med se už tehdy doporučoval při nachlazení, stejně jako tymián nebo bezový čaj. Mezi léčivé tekutiny patřilo i víno. Byla-li nutná amputace, pokud došlo k šíření infekce, prováděla se většinou bez anestezie, šťastnější pacienti dostali odvar z bolehlavu či mandragory. Mezi běžně používané způsoby léčby,

⁶ Niklíček L., Štein K., Dějiny medicíny v datech a faktech, Praha, 1985, str. 33

⁷ Rejzek P.A., Život blahoslavené Anežky České, Brno, 1894, str. 200

patřily také pro nás naprosto absurdní postupy. Z mnoha dochovaných lze uvést jako příklad léčbu rozličnými zvířecími výkaly, které se používaly nejvíce ve formě teplých obkladů na bolestivá místa.⁸

Nedílnou součástí terapie bylo v hospitálech uctívání řady svatých, kteří pomáhali při léčbě jednotlivých nemocí a jimž byly přisouzeny zázračné schopnosti (navracení zraku, odstranění kulhání, epilepsie, lepra,... a dalších). Pečující řeholníci předčítali nemocným z církevních knih a tak se vlastně starali zároveň s tělem i o duševní hygienu. Součástí ozdravných procesů byla i veřejná pokání a bičování.⁹

Lékařská věda dosáhla v 12. a 13. století značného pokroku. Lékaři začali znovu využívat teorie 4 tělesných tekutin, oblíbili si pouštění žilou, hlavní diagnostickou metodou bylo hodnocení moči - její barvy, zápachu, ale i chutě. Zavedli anamnézu, součástí které bylo i hodnocení životosprávy a kvality ovzduší. Kanalizace ve středověkých městech nebyla a vzduch byl jistě prosycen nejen zápachem, ale i patogeny.

Bohužel pokrok v medicíně se jen málo dotýkal postupů ve špitálech. Lékařská péče byla téměř zcela vyhrazena šlechticům a bohatým měšťanům. Chudý lid byl tak odkázán na mnohdy čistě intuitivní oddanou péči, která se omezovala na základní úkony, vedoucí ke zlepšení stavu nemocného. Jistě také díky zkušenostem docházelo ke zdokonalování jednotlivých postupů a vyloučení těch, které nevedly k uzdravení. V přístupu a principech středověkého opatrovnictví spatřuji základní kámen současného ošetřovatelství.

⁸ Blasche J., Záhady středověk, Praha, 2005, str. 147, 148

⁹ Tamtéž, str. 147

2. Církevní řády a kongregace působící na našem území ve 13. století

Vzhledem k velkému množství církevních institucí, které souvisí s naším územím, jsem se orientovala převážně na konventy, které se věnovaly charitativní činnosti.

2.1. Řád svatého Benedikta

Motto: „*Ora et labora – modli se a pracuj*“ a „*Ut in omnibus glorificetur Deus – ať je ve všem oslavován Bůh*“¹⁰

Tento řád je patrně nejstarším uskupením, který působil v českých zemích. Jeho vznik se datuje do 5 - 6.století. Zakladatel řádu, svatý Benedikt, ustanovil spolu s papežem Řehořem Velikým řeholi, vycházející z uměřenosti, souladu mezi kontemplativním životem a manuální prací.

„*Benediktinský řád uvedla do Čech ctih. Mlada Přemyslovna, když roku 967 přivedla z Říma sestry benediktinky do kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Roku 993 vznikl břevnovský klášter jako společné dílo sv. Vojtěcha a knížete Boleslava II: Z Břevnova bylo založeno několik klášterů, z nichž některé zůstaly jako probošství spojeny s mateřským domem, jiné se úplně osamostatnily.*“¹¹

Další benediktinské kláštery se nalézají např. Na Slovanech- Emauzy, Bezděz, Kladruba, ... a další. Pro tuto řádovou skupinu je typické promítání modlitby (zároveň s klasickým pojetím) také do manuální práce. Nejčastěji se realizují v oblasti zemědělství či při výrobě uměleckých předmětů.

Obdobným řádem jako jsou benediktini, je konvent cisterciácký.

¹⁰ Řeholní život v českých zemích, Kostelní Vydří, 1997, str.36

¹¹ Tamtéž, str.35

2.2. Rytířské řády

2.2.1. Rytířský a špitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a Malty - Maltézští rytíři

Maltézští rytíři, známí také pod označením Johanité, jsou vůbec první institucí, která ovlivnila rozvoj opatrovnictví. Jedná se o nejstarší rytířský řád, který vznikl okolo roku 1048 v Jeruzalémě původně jako špitální bratrstvo, které pečovalo o nemocné křesťany. V souvislosti s rytířstvím byla tato péče doplněna o povinnost chránit špitály a poutníky na cestě do Svaté Země.

„Příchod maltézských rytířů do Čech je spojován se jménem krále Vladislava, který se osobně zúčastnil druhé křížové výpravy. Záhy po jeho návratu vzniká v Praze na Malé Straně první a nejstarší komenda řádu v Čechách a na Moravě. Řádový kněží zde vybudovali nejprve útulek a později v těchto místech založili a vedli školu. V letech 1158-1169 je v Praze vybudován opevněný řádový chrám Matky Boží, který byl situován jako předsunutá obranná bašta před hradbami města na levém břehu Vltavy u Juditina mostu.“¹²

V čele řádu stojí velmistr a řádové představenstvo. Jako svého patrona Johanité uznávají sv. Jana Křtitele.

„Spiritualita řádu je zaměřena především na pomoc nemocným a tělesně postiženým. Tato vychází z řádové řehole: » Služte ubohým a nemocným jako služebníci svého Pána«. V intencích svého poslání se řád zaměřuje na organizaci a provoz zdravotnických a sociálních zařízení (nemocnice, kliniky, lékárny, starobince). Řád má i několik center pro výzkum v oblasti rakoviny, hematologie a plastické chirurgie, dále centra pro léčbu lepry a také světoznámé centrum pro sociální rehabilitaci malomocných v Argentině.“¹³

Ženská odnož v Čechách, Johanitky, měla konventy v Manětíně a ve Velkém Boru, oba však zanikly během husitských válek.

¹² Řeholní život v českých zemích, Kostelní Vydří, 1997, str. 15

¹³ Tamtéž, str. 16-18

2.2.2. Řád bratří domu Panny Marie v Jeruzalémě – Němečtí rytíři

Tento duchovně rytířský řád byl založen roku 1190 německými občany ve Svaté Zemi, opět nejprve jako špitální bratrstvo, jehož hlavní činností byla, obdobně jako u maltézských rytířů, péče o choré a unavené poutníky na cestě k Ježíšovu hrobu. Na našem území můžeme nalézt stopy německých rytířů například v Českém Krumlově.

Heslem řádu se stalo : „Léčit a pomáhat“ a patronkou se německým rytířům stala svatá Alžběta Duryňská (viz výše).

2.2.3. Templáři

Z aktivity francouzské šlechty vznikl v roce 1119 nový rytířský řád, který dostal jméno podle svého prvního sídla v Jeruzalémě nedaleko Šalamounova chrámu- Templu. Templáři užívali označení „vazalové Krista“ a jejich hlavním úkolem bylo střežit všechna svatá místa a ochraňovat poutníky, směřující do Jeruzaléma.¹⁴ K největšímu rozmachu této církve došlo ve 13. století, oficiální činnost však byla po krátké době ukončena. V současnosti se vedou spory o přetrvání řádu. Bohužel také vznikají organizace, které se sice hlásí k odkazu templářů, nicméně svou filozofií haní čestné jméno středověkého řádu. Největším takovým seskupením je Ordo Templi Orientis (řád templářů orientu), v čele kterého stojí A.Crowley ,jenž proslul praktikováním sexuální magie. Dalšími organizacemi, které používají jméno templářů pro svůj prospěch jsou neonacistické a rasistické skupiny.

Do našich zemí byli Templáři uvedeni za vlády Václava I. okolo roku 1232 a sídlili například v Praze u kostela sv.Vavřince, v Uhřetěvsi, v Blatné, nebo Čakovicích.

¹⁴ Jirásko L., Církevní řády a kongregace v zemích českých, Praha, 1991, s.32

2.2.4. Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou- Křížovníci

Křížovníci jsou jediným řádem, který vznikl na našem území. V roce 1231 nechala Anežka Přemyslovna založit špitální bratrstvo pro svůj klášterní komplex při kostele sv. Haštala v Praze. V roce 1237 bylo bratrstvo papežem povýšeno na řeholní řád, který se posléze stal obdobou evropských rytířských řádů a rozšířil své působení po celém území Čech, Moravy, Uher i Polska. Původní charitativně – hospitální zaměření bylo po husitských válkách postupně přeměněno na řád kanovníků.

2.3. Řád bratří kazatelů – Dominikáni

Původcem vzniku byl španěl Dominik Guzman na přelomu 12. a 13. Století. Životní filozofií dominikánů bylo šíření pravd víry a vzdělání, dále pak život v chudobě a misijní činnost. Důraz na kvalitní vzdělání členů a následné šíření vzdělanosti bylo hlavním a je i dnes posláním dominikánské církve.

Hesly řádu jsou: „ *Contemplata aliis tradere- rozjímané předávat jiným*“ a „*Veritas - pravda*“¹⁵

U nás jako první vznikl dominikánský klášter sv.Klimenta Na poříčí v Praze v roce 1226. Z dalších sídelních měst můžeme jmenovat Plzeň, Brno, Hradec Králové, nebo Nymburk. Přestože prioritním nebylo pro řád bratří kazatelů opatrovnictví a charitativní činnost, vybrala si pro své dílo sv. Zdislava z Lemberka ke spolupráci právě dominikány. Toto spojení se ukázalo jako velmi šťastné a dalo vzniknout mnoha bohudílným projektům (viz kapitola sv.Zdislava z Lemberka).

Ženská modifikace vzešla krátce po ustanovení řádu a první sestry přišly do Čech již v roce 1239. Jedním z nejstarších ženských konventů byl pražský klášter sv.Anny.Základní charakteristika mnišek je v knize Řeholní život v českých zemích formulován takto:

¹⁵ Řeholní život v českých zemích,Kostelní Vydří, 1997, str.62

„ Bratřím, sestrám i laikům našeho řádu náleží hlásat po světě jméno našeho Pána Ježíše Krista, kdežto mniškám náleží hledat ho, uvažovat o něm a vzývat ho ve skrytosti, tak, aby se hledalo slovo, které vyšlo z Božích úst, nevrátilo bez účinku, ale neslo ovoce u těch, kterým bylo posláno.“¹⁶

V duchu odkazu paní Zdislavy vznikla v 19.století v Brně nová větev, tzv. **Česká kongregace sester dominikánek**. Sestry této odnože si častěji říkají Zdislavky. Celoživotním posláním Zdislavek je výchova a výuka mládeže a charitativní činnost zaměřená na mentální či tělesně postižené, sirotky a obyvatele domovů důchodců.

2.4. Řád menších bratří – Františkáni

Jako reakci na rozvoj komerční společnosti založil roku 1209 sv. František z Assisi řád menších bratří. František vyznával evangelium chudoby a v tomto duchu fungovalo celé sdružení. Zpočátku šlo o řád laický, který nebyl zaměřen na žádnou specifickou činnost, později převážila kněžská část kongregace. I přes převahu kněžích, platí mezi nimi a laiky naprostá rovnocennost. Františkáni sice nejsou vyhroceni ve svých zájmech, vstupují však do mnoha oblastí duchovního i světského života, včetně návštěv nemocnic a věznic.

Řeholi, které se členové řádu podřizují, sestavil sám František z Asisi a stojí v ní:

„Řehole a život menších bratří je zachovávat svaté Evangelium našeho Pána Ježíše Krista životem v poslušnosti, bez vlastnictví a v čistotě“¹⁷

O rozšíření řádu v rámci českého území se zasloužila sv. Anežka Česká, která nechala zbudovat klášter bratří Na Františku (více viz kapitola Sv. Anežka Česká). Mezi další města, která se mohou pyšnit přítomností františkánů, patří mimo jiné Tachov, Cheb, Hostinné a Kroměříž.

¹⁶ Tamtéž, str.126

¹⁷ Řeholní život v českých zemích, Kostelní Vydří, 1997, str. 66

2.5. Chudé sestry sv. Kláry - Klarisky

Ruku v ruce s františkány – muži se rozšířila i ženská větev a tou je řád Klarisek. Zakladatelkou byla sv. Klára Offreduccio di Favarone, která byla, dá se říci blízkou spolupracovnicí a duchovní družkou přímo sv. Františka. Zpočátku si říkaly chudé paní, případně Damianitky. V knize *Řeholní život v českých zemích* je uvedena tato charakteristika:

„Podstata Řádu sester klarisek spočívá v kontemplativním životě podle evangelia, v chudobě, sesterském společenství a v klášterní odloučenosti. Celý životní styl je velmi jednoduchý. Sestry nemají žádnou charitativní nebo apoštolskou činnost mimo klášter. Jejich posláním je vzdávání chvály Bohu slavením eucharistie, liturgie hodin, rozjímáním a vnitřní modlitbou. V tom spočívá jejich skrytá plodnost pro církev svět.“¹⁸

Zde bych si dovolila poznamenat, že charitativní práci klarisek rozšířila a zorganizovala až sv. Anežka Česká, v díle sv. Kláry rozhodně nebyla péče o potřebné prioritou. S touto myšlenkou se ztotožňují i současné řádové sestry, se kterými jsem měla možnost hovořit.

Větví, která vznikla v 16. století a hlásí se také k řeholi sv. Kláry, je řád **Klarisek – Kapucínek**. Tato odnož se striktně drží prvotního pojetí řádu, členky žijí v uzavřené klauzuře a prvotním zaměřením je pro ně stálý kontakt s Bohem prostřednictvím modliteb.

Pro doplnění je nutno zmínit se též **Kongregaci sester premonstrátek** (přestože se prioritně nevěnují charitativní činnosti), neboť v jejich klášteře vyrůstala sv. Anežka (viz kap. Sv. Anežka Česká). Také Alžběta Duryňská inspirovala ženy ke vzniku konventu, nesoucímu její jméno. **Alžbětinky** vznikly oficiálně až v 16. století a po vzoru své patronky zasvětily život péči o staré, nemocné a opuštěné. Charitativní služba dala po celá staletí vzniknout mnoha novým konventům. V dnešní době se touto potřebnou činností u nás zabývají v největší míře sestry **Boromejky** a **Vincentky**, kterým se podrobněji věnuji v empirické části své práce.¹⁹

¹⁸ *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří, 1997, str. 118

¹⁹ Kutnohorská J., *Historie ošetřovatelství*, Praha, 2010, s. 22,23

2.6. Hnutí tzv. „bekyň“

Vzhledem k charakteru méj bakalářské práce nelze opominout toto společenství, které sice nebylo církevním řádem, nicméně v péči o choré a potřebné bylo v období vrcholného středověku významným prvkem. Jednalo se navíc o první ryze ženské hnutí na přelomu 12. a 13. století.

Bekyně byly laickou skupinou žen, povětšinou panen a vdov, které žily ve společných domech, jež byly seskupeny kolem kostela. Hlavní náplní jejich činnosti byla askeze, péče o nemocné a kontemplace, tedy rozjímání, které mohlo do jisté míry vést až k mysticismu a extatickým stavům. Ve střední/středovýchodní Evropě se hnutí bekyň rozšířilo až v pozdější době a nikdy nedosáhlo takové intenzity jako v západních zemích. Souviselo to pravděpodobně s výše zmíněným faktorem, kterým bylo opoždění rozvoje městské kultury a urbanizace ve střední až středovýchodní Evropě. Pro hnutí bekyň je právě městské prostředí důležité – jejich domy jsou zakládány kolem kostelů, které se nacházejí ve městech.²⁰

Bekyně neskládaly řeholní sliby – byly laickým společenstvím, mohly dokonce vlastnit i majetek a také mohly ze své vlastní vůle opustit skupinu. Z dnešního úhlu pohledu byly tedy bekyně spíše nábožensky založenou skupinou, poměrně rozšířenou, nacházející své uplatnění v charitativní činnosti a náboženském rozjímání.²¹

²⁰ Cupal V., *Stereotyp svěťice*, bakalářská práce, 2009, str. 13,14

²¹ Tamtéž

3. Postavení ženy ve středověku

3.1. Duchovní obraz ženy

Od počátku křesťanství byla žena synonymem biblické Evy. Vlastnosti, které byly ženám přisouzeny, byly pravděpodobně vyvozovány ze dvou skutečností. První z nich je samozřejmě Evin hřích, který způsobil vyhnání božského páru z Ráje. Podle této teorie tedy polovinu ženského charakteru určuje zvědavost, neschopnost domyslet důsledky svého jednání a navíc lstivost, díky níž se nechal Adam zlákat k porušení zákazu. Druhá část vychází z faktu, že byla Eva stvořena z Adamova žebra. Z toho vyplývá, že je Adamovi podřízená, je pouze jakousi jeho součástí a nikoliv rovnocenným partnerem. Ani fyzicky, ani intelektuálně nedosahuje mužských kvalit. Sama Hildegarda z Bingenu, o které se zmiňuji v následujících kapitolách, napsala toto:

„Žena je slabá, vidí v muži zdroj své síly, tak jako luna získává sílu ze slunce. Proto je muži podřízená a musí být vždy připravena mu sloužit.“²²

Bohužel se tento prvotní výklad stal jakýmsi dogmatem a přestože byl již mnohokrát překonán, určité modely chování a vnímání žen přetrvaly a můžeme je pozorovat i dnes.

Na lepší časy začalo ženám svítat již na počátku dvanáctého století. Vzniká tzv. mariánský kult, jehož zásadní myšlenkou je vnímání P. Marie - Matky Boží, jako Nové Evy, která přišla na svět jako dobro, aby odčinila hříchy spáchané Evou.²³ S tímto pojetím sice souhlasí a podporuje jej mnoho významných osobností doby (např. teolog a filozof P. Abelard, nebo mistr Robert z Melunu), k zásadním změnám v životě žen však nedošlo. Jejich méněcennost byla zdůrazňována především v rovině intelektuální. Velmi populární byla myšlenka, že si ďábel vybral ženu proto, že je obdařena menším intelektem.

²² Goff J., Schmidt J.-C., Encyklopedie středověku, Praha, 2008, str. 413

²³ Lenderová M., Eva nejen v ráji, Praha, 2002, str. 16

Již z této doby pochází přísloví o vlasech a rozumu, které je zaznamenáno v Kosmově kronice:

„ ...Víme zajisté, že žena ať stojí či na stolci sedí, málo má rozumu, a tím méně, když na poduškách leží. Tehdy opravdu se hodí spíše k tomu, aby se k ní přiblížil její muž, nežli aby bojovníkům vynášela nálezy. Vždyť jest jisté, že ženy všechny mají dlouhé vlasy, ale krátký rozum... ”²⁴

Významným pozitivem, plynoucím z rozšíření mariánského kultu se stal masivní rozvoj ženských klášterních komunit, které byly do té doby potlačovány. Jediným ženským konventem, který vznikl v ranném středověku byly diakonky. Role ženy v církvi tak dostala nový rozměr, díky kterému se staly ženy součástí charitativní a léčebné péče a přispěly tak ke zkvalitnění a rychlejšímu rozšíření špitální sítě po celé Evropě.

Tristní situace žen se ještě zhoršila ve 14. a 15. století v souvislosti s učením Tomáše Akvinského a jeho následovníků. Žena té doby byla významná pouze jako rodička a s narůstajícím misogynstvím se označení žena stává téměř synonymem pro označení čarodějnice.

„ Hon na čarodějnice je řadou historiků kvalifikován jako válka proti ženám, tj. proti zlu, které nebylo identické s etnikem, národem nebo náboženským vyznáním, ale se ženským rodem spojeným s ďáblem. Podle dosavadních výsledků bádání bylo v průměru tří staletí v Evropě upáleno asi 60 000 žen z přibližně 110 000 obžalovaných. ”²⁵

V českých zemích nedochází ve středověku k takto extrémní protizenské hysterii a v této souvislosti si dovolím podotknout, že i inkviziční procesy zde nenabývají zdaleka tak obudných rozměrů jako na jiných místech Evropy. Lenderová přičítá jistou zásluhu husitskému hnutí, díky němuž u nás byla inkvizice potlačena. Nejvýraznější proces s čarodějnicemi je v našich krajích datován až 70. léty 17. století v oblasti panství Velké Losiny na Olomoucku. Husité sice inkvizici potlačili, na druhou stranu sám Mistr Jan Hus užívá termín ďáblův nástroj jako ženské synonymum a radí vyhýbat se jím, neboť ničí muže tělesně i duševně.²⁶ Žena byla tedy mužskou částí populace vykázána z veřejného života k

²⁴ Goff J., Schmidt J.-C., Encyklopedie středověku, Praha, 2008, str. 417

²⁵ Lenderová M., Eva nejen v ráji, Praha, 2002, str. 18

²⁶ Tamtéž, str. 19

rodině a péči o domácnost. V každé době se sice tu a tam objevovaly průkopnice, které se nechtěly smířit s podřazenou rolí, ale po dlouhá staletí se jim to dařilo jen ojediněle.

3.2. Žena – manželka

Podřadné postavení žen ve společnosti se nutně odrazilo i v osobním životě. V raném středověku nejsou výjimkou časté únosy žen a polygamie. Později sice dochází k zavádění církevních sňatků, které kníže Břetislav v roce 1039 prohlašuje za jediné právoplatné a mnohoženství je posunuto mimo zákon, smýšlení o ženách se však nijak zásadně nemění. V současnosti tolik diskutované domácí násilí, které dnešní společnost považuje za absolutně nepřijatelné, bylo ve středověku součástí každodenního života. Muž, měl i doma výsadní postavení. Prostředky, které používal k tzv. „výchově“ své ženy, nebyly nijak omezené. Nepřijatelná byla pouze taková zranění, jimž žena podlehla. Ani pozdní středověk nepřinesl ženám žádné úlevy, fyzické tresty, pokud k nim měl manžel pádný důvod, připouští i již zmíněný Mistr Jan Hus. Vzhledem k tomu, že neposlušnost své ženy vždy hodnotil muž sám, je otázkou, zda ve většině případů nešlo o prostou brutalitu skrytou za pojmem výchova. Samozřejmost, s jakou probíhalo násilí páchané v rodinách, je zaznamenána i v literatuře. Například encyklopedista Pavel Žídek, který byl současníkem krále Jiřího z Poděbrad, napsal knihu s názvem Správná, kde mimo jiné radí mužům, jak trestat své ženy.²⁷

Přestože se hrubé zacházení týkalo všech společenských vrstev, ve vyšších kruzích můžeme častěji sledovat prvky psychického týrání. Jako příklad nám může posloužit manželství Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Jan Lucemburský svou ženu vystavoval mnoha pokořujícími situacím. Zcela veřejně a nepokrytě vyjadřoval obdiv a náklonnost, ke své maceše, hradecké patronce Elišce Rejčce, která sice pravděpodobně nikdy nevyslyšela krále Jana, nicméně byla po celý život rivalkou Elišky Přemyslovny nejen v soukromém, ale i v politickém životě. Jan Lucemburský navíc nedopřál své ženě ani radost z mateřství a tři ze sedmi dětí jí odňal (včetně syna Václava - pozdějšího císaře Karla IV) v

²⁷ Lenderová m., Eva nejen v ráji, Praha, 2002, str.26

ranném věku. Obecně vzato, svatby, které se uzavíraly ve vyšší společnosti, téměř nikdy nepramenily z ryzích vztahů, ale z hmotného prospěchu. Nelze tedy předpokládat, že v takto uzavřených manželstvích panovala úcta a vzájemný soulad. Společnost navíc byla ve středověku hluboce věřící. Není tedy divu, že mnoho mladých dívek zvolilo raději život za zdmi kláštera, než riskovat celoživotní potupu po boku tyranského muže.

Je samozřejmé, že zdaleka ne všechna manželství byla naplněna jen zlobou a násilím. Tak jako dnes byla vedle nešťastných svazků i partnerství krásná. Jako příklad slouží nejen vztah Zdislavy a Havla z Lemberka, ale později také třeba manželství Karla IV., a především jeho dcery Anny s anglickým králem Richardem II. Problematická je spíše společenská přípustnost násilí vůči ženě. Přestože církve vyžadovala při uzavírání svazku oficiální souhlas obou snoubenců, mnohdy šlo o ryzí formalitu, neboť hlavním důvodem spojení nebyla láska ale majetek. Z tohoto faktu lze usuzovat, že v nižších společenských kruzích, u méně významných rodin v městech a především na vesnicích, býval počet šťastných manželství vyšší. Ženy, venkovanky, se více méně stávaly mužům rovnocennými partnery při práci na poli a v hospodářství. Těžká práce spojená s plozením a výchovou mnoha dětí odlišovala tyto ženy v mnoha ohledech od žen z vyšší společnosti a jisté rozdíly a podobný způsob života lidí na venkově přetrval až téměř do současnosti.²⁸

3.3. Žena – matka

Další neopominutelnou rolí ženy v každé společnosti je mateřství. Jakýmsi dogmatem se tehdy stala biblická myšlenka, že Eva (čili žena) bude za svůj hřích spasena plozením dětí. Nepřípustné byly jakékoliv techniky k zabránění početí či dosažení potratu. Ženy rodily téměř každoročně, velké množství potomků znamenalo zachování rodu a ve vyšších společenských vrstvách také rozšíření majetku. Navíc, vzhledem k obrovské úmrtnosti dětí každého věku byl velký počet těhotenství u žen jakousi dobovou nutností.

V současnosti víme, že organismus ženy potřebuje určitý čas na rekonvalescenci. Někteří odborníci uvádějí až devět měsíců. Středověkým ženám nebyl dopřán čas na

²⁸ Lenderová M., Eva nejen v ráji, Praha, 2002, str.29

zotavenou, při troše nadsázky se dá říct, že bývaly téměř nepřetržitě gravidní. Navíc byla věková hranice rodiček posunutá velmi nízko, není tedy divu, že mnohé ženy umíraly velmi mladé, jednak díky vyčerpání a také vzhledem ke špatným hygienickým podmínkám a k nízké úrovni medicíny. V tomto ohledu se osud šlechticů nijak nelišil od prostých žen. Děti i mladé rodičky umíraly v chalupách stejně jako na hradech. Jistý rozdíl tu ale je. Zatímco u prostých žen bylo jistě větší vyčerpání fyzické, neboť musely těžce pracovat v hospodářství, na šlechticích byl vyvíjen tlak psychický. Změny prostředí, nátlak spojený s porozením mužského potomka - dědice, navíc často vyvdaly děti, které byly v jejich věku (viz výše zmíněná Eliška Rejčka a Eliška Přemyslovna). Matky dětí panovnických rodů se musely často smířovat s upřednostňováním pro ně cizích dětí a s odlukou od svých potomků. Proto si myslím, že únava a nedostatek sil byl pochopitelný a stejně výrazný u obou kategorií středověkých matek.

3.4. Nevěstky

Pokud máme vytvořit jakýsi obraz ženské společnosti ve středověku, nelze nezmínit prodejné ženy. Tak jak vše i prostituce fungovala pod taktovkou církve, nevěstky nebyly v té době zcela na okraji společnosti. Nepřípustné bylo cizoložství s vdanou ženou, které bylo postihováno (tresty žen bývaly pochopitelně přísnější), dokonce rychtáři prováděli jakési noční přepadové kontroly v domácnostech. Nevěstky byly společensky i před tváří Boha přípustné. Tehdejší veřejné domy navíc přinášely velké zisky do městských pokladen. Až v období husitství začala být prostituce potírána a na nátlak husitů vytěsňována z měst.

V rámci této kapitoly jsem se blíže nevěnovala ženám řeholnicím. Jejich život je přiblížen v kapitole o jednotlivých řádech a také v životopise Anežky Přemyslovny.

Postavení ženy v době vrcholného středověku nebylo jednoduché. Podřadná role je předurčila k celoživotní pokoře. O to více je nutné vyzdvihnout zásluhy těch několika odvážných, které se zasadily významnou měrou o to, že pozvolna došlo ke změně ve společnosti a žena začala být postupem času vnímána jako plnohodnotná, myslící bytost.

4. Významné osobnosti středověkého opatrovnictví v Evropě

4.1. Alžběta Duryňská

Alžběta se narodila v roce 1207 v Uhrách. I ona pocházela ze slavného královského rodu Arpádovců. Její otec byl Ondřej II., syn Bély III. Díky původu byla předurčena k politicky výhodnému sňatku. Už ve svých čtyřech letech byla poslána do Durynska na hrad lankraběte Heřmana I. Wartburg, kde byla spolu s jeho dětmi vychovávána coby snoubenka nejstaršího syna. Ten však zemřel ještě před svatbou a Alžběta byla ve čtrnácti letech provdána za jeho mladšího bratra Ludvíka.

V ranném dětství si Alžběta užívala všechny světské rozmary, které jí byly dopřány. Nosila krásné šaty a spoustu šperků, žila pestrým dvorským životem. Dostalo se jí dobrého vzdělání ve všech oblastech a byla připravována na roli lankraběnky (vévodkyně) Duryňské. V průběhu dospívání postupně měnila názor na velkopanský život plný pokrytectví, přetvářky a nerespektování mravních zásad a zjišťovala, že je jí bližší život podle evangelia. Záhy tak opustila dvorské způsoby a byla tak trnem v očích celého okolí. Dokonce se jí údajně začalo říkat služka. Po smrti Heřmana I., se stala regentkou jeho žena Žofie a tu natolik pohoršovalo chování budoucí snachy, že ji nabádala, aby raději vstoupila do kláštera. Alžběta však tento apel odmítla. Mezi ní a snoubencem se rozvinul silný vztah a v roce 1221 došlo ke svatbě.

Toto manželství bylo údajně velmi šťastné. Ludvík zachovával i přes posměch vrstevníků své ženě věrnost, nechal se jí často doprovázet a vyhledával její společnost i v situacích, které byly proti tehdejším zásadám, například s ním usedala při státnických jednáních. Alžběta opětovala Ludvíkovy city, stejně vášnivě se ale obracela i k Bohu.

„Kněžna prodlužovala své modlitby tak, že často usínala na koberci u lůžka. Když se jí dvorní dámy ptaly, proč raději nespočine vedle svého chotě, odpovídala: »Když už se nemohu pořádně modlit, alespoň podrobím kázni své tělo, odpoutávajíc se od toho, kterého nade vše miluji.« Také vstávala z lože a přikazovala, aby jí v odlehlé komnatě bičovali. Potom, po modlitbě, radostně uléhala vedle svého chotě.»²⁹

²⁹ S.J.Immakulata Adamska, Milosrdenství, chudoba, radost, Brno, 2008, str.28,

Během svého krátkého života porodila tři děti a kromě jejich výchovy se naplno věnovala charitativní činnosti. V roce 1224 se setkala s řeholníky, kteří byli do Německa vysláni svatým Františkem z Assisi a pomohla jim založit minoritský klášter v Eisenachu. Zlomovým rokem byl pro lankraběnku rok 1225, kdy její manžel odjel bojovat do Itálie a Alžběta se z jeho rozhodnutí stala vládkyní celého knížectví. V té době zasáhl zemi hladomor a neúroda a ona neváhala použít téměř všechnen majetek k pomoci druhým. Založila špitál na úpatí Wartburgu a v Eisenachu, kde se sama účastnila péče. Kníže Ludvík se vrátil z Itálie pouze na krátkou dobu, neboť byl povolán v roce 1227 k účasti na dalším křížáckém tažení. Podle legend měla při loučení Alžběta předtuchu, že se vidí naposledy, což se potvrdilo, protože Ludvík zemřel cestou. Ještě na evropském území podlehl morové nákaze.

Pro mladou vdovu znamenala jeho smrt kromě velikého žalu zároveň strach o budoucnost. Přestože se jako matka prvorozeného syna mohla stát regentkou a ujmout se vlády, neučinila tak. Vládu od ní převzal švagr Jindřich a ona se svými dětmi odešla do Marburgu. Zde nechala vystavět špitál, v němž sama pracovala. Celé své jmění použila na charitativní účely a tak i na sklonku života byla nucena čelit negacím i mnohým intrikám.

17.11.1231 Alžběta Duryňská zemřela, během čtyř let byla svatořečena a stala se patronkou rytířského Německého řádu. Za svůj život učinila velké množství zázračných uzdravení, o kterých bylo psáno v mnohých knihách. Jako demonstraci jsem vybrala úryvek z knihy Tomáše ze Štítného:

*„ Přihodi se také jednú, že jedna chudá žénka /
mějíše děťátko hluché a a němé a již holemé. I jide do špitálu svaté Alžběty, prositi chtěc od
nie pomoci, pojemši s sebe to dietě. A když jie nenalezne v ty doby v špitále, jide po jiné
potřebě, nechavši tu toho dietěte. A zatiem přijide svatá Alžběta; jakž bieše ochotna, milostiva
ke všem, uzřevši děťátko neznámé, poče k němu mluvíti, tiežíc jeho, čie jest, a nevěduc jeho
nedostatku. A když jí neodpovědě nic to dietě, vece mu, lahodiec o něm: » Milé děťátko, mluv
se mnú ve jmě boží. «
A ihned dietě vece: » Má máť mě sem přivedla. « A od toho místa poče dietě i slyšeti, i
mluviti. “³⁰*

³⁰ Tomáš ze Štítného, Život svaté Alžběty, ed.J Kolár, Praha-Litomyšl, 2006, str.56

4.2. Sv. Hedvika Slezská

Další významnou osobností 12. století byla právě svatá Hedvika, která měla přímý vliv na kněžnu Anežku Přemyslovnu. Narodila se roku 1174 a pocházela z významného bavorského rodu (jejím otcem byl meránský, dalmácký, chorvatský a istrijský kníže Berthold IV.). Není bez zajímavosti, že byla tetou Alžběty Duryňské.

Hedvika byla do dvanácti let vychovávána v benediktinském klášteře. Po té se provdala za slezského knížete Jindřich I. Bradatého, kterému porodila sedm dětí. Roku 1202 nechala založit klášter v Třebnici u Vratislavi. Jednalo se o klášter cisterciáček, který byl současně prvním na území Polska. Právě v něm vyrůstala v útlém dětství Anežka Přemyslovna. Pozdější spolupráce obou světic vyústila v založení benediktýnského kláštera v Lehnici. Od 31 let, kdy po dohodě s manželem složila slib zdrženlivosti, vedla přísně asketický život jeptišky. Zakládala špitály (např. slezský špitál v sv. Ducha ve Vratislavi) a sirotčince, pečovala o chudé a nemocné, stejně jako její podřízení nosila řeholní roucho a chodila bosa. Legenda praví, že manžel se s takovým vystupováním své ženy nemohl zcela smířit a přiměl jejího zpovědníka, aby jí domluvil a donutil ji nosit boty. Hedvika nemohla dost dobře neposlechnout a tak to prý vyřešila po svém tím, že začala boty nosit uvázané u pasu.³¹

Hedvika Slezská zemřela v roce 1243 a byla pohřbena ve svém klášteře v Třebnici. Na rozdíl od našich světic byla kanonizována již 24 let po své smrti a stala se patronkou mnoha polských kostelů.

³¹ PACZOS A., *Sv. Hedvika a další říjnový světci: svatí pod horami*, Sezemice, 2007, str.16,17

4.3. Hildegarda z Bingenu

V souvislosti s rozvojem opatrovnictví nelze pominout ani jméno této světkice, neboť její léčebné metody byly bezesporu rozšířeny po celé Evropě.

Hildegarda se narodila v roce 1098 v Bermershaimu v Porýní. V osmi letech byla dána na výchovu do klauzury v Disibodenbergu. Tato klauzura se časem přeměnila na benediktinský klášter a Hildegarda se v něm stala abatýší. Nechala založit několik dalších klášterů a podnikala četné misionářské cesty po celém Německu. Přestože měla od dětství chatrné zdraví, dožila se 81 let, zemřela tedy v roce 1179.

Význam této světkice tkví nejen v jejích vizionářských schopnostech, které byly uznány nejvyššími církevními hodnostáři, ale především v metodách léčení, které aplikovala a zdokumentovala. Zajímavé je, že ke svým postupům nedošla zkoušením účinků jednotlivých medikamentů, ale údajně ze svých vidění. Pro klasickou medicínu je tento fakt těžce uchopitelný, Hildegardiny metody mají i dnes mnoho odpůrců a dlouhá léta byly v medicínských kruzích zcela ignorované. Hildegardina nauka je postavena na čtyřech základních pilířích. Těmi jsou dieta, očištné postupy, léčebné prostředky (rostliny drahé kameny, ...atd.) a posty. Ve všech čtyřech oblastech je také kladen důraz na přísnou individualitu a možnosti jednotlivých pacientů. Zde podotýkám, že správná životospráva a jedinečnost pacienta je i dnes základním kamenem moderní medicíny. Na závěr této podkapitoly uvádím pouze jako demonstraci jeden z léčebných postupů při terapii horečky.

„Neboť ten, kdo trpí horečkou a má odpor k jídlu, ať uvaří dost listů maliníku ve vodě a nechá je tak v té vodě, a tu vodu pije ráno a večer tak teplou, a listů v té vodě uvařených ať přiloží tak teplé na hodinku na žaludek a ať tak činí po tři dny a horečka od něj ustoupí.“³²

Vrcholný středověk, vzhledem k velkému rozvoji ve všech oblastech vědění, nabízí spoustu nových osobností i objevů na poli medicíny a ošetrovatelství. Pokusila jsem se stručně zmapovat život těchto tří žen, které podle mého názoru nejvýrazněji ovlivnily situaci v Čechách.

³² SCHILLER R., *Svatá Hildegarda a její léčebné metody*, Praha, 1998, str.53

5. Svatá Anežka Česká

5.1. Život před řeholí

„Anežka Česká je vznešeným i půvabným zjevem v dějinách českých i v dějinách středověkého křesťanstva vůbec. Stará legenda zvala ji „lumen totius genus Bohemiae“ (světlem veškerého národa českého). Byl to zjev královský rodem i duchem a jako taková Anežka hrála vynikající úlohu v evropských dějinách diplomatických i duchovních v první polovině 13. století.“³³

Anežka Česká byla druhým potomkem českého krále Přemysla I. Otakara a Konstancie Uherské. Jejím starším bratrem byl pozdější král Václav I. Narodila se v roce 1211, přesnější datum není známo, zemřela 2.3.1282.

Vzhledem k historickým souvislostem je nutné zmínit zde blíže postavu otce Anežky. Přemysl I. Otakar (asi 1156- 1230, otec- král Vladislav II, matka Jitka Durynská) byl velmi silný panovník a důstojný pokračovatel přemyslovské dynastie. Jeho panovnické snažení bylo namířeno dvěma směry. Jednak usiloval o územní rozšíření českomoravské země na jih a východ a současně měl zájem o dosažení privilegovaného postavení v rámci německé říše. K uskutečnění svých cílů využíval především vojenskou sílu, která v té době vévodila armádám ve střední Evropě. Současně se neštítil výhodně využívat rozbrojů a nejednoty mezi rody v Německu. Díky své obratnosti se stal nejmocnějším mezi říšskými knížaty a byly mu propůjčeny hodnosti říšského číšníka a kurfiřta. Čechy se tak staly skutečnou velmocí ve střední Evropě, což potvrdil i sám papež Inocenc III. Uznal Přemyslovi královskou hodnost na věčné časy, která byla následně spolu s dalšími privilegii podepsána římskoněmeckým panovníkem Fridrichem II v Basileji v roce 1212 (Zlatá bula sicilská).

K získání české korouhve, pomineme-li finanční vyrovnání s císařem Jindřichem VI, přispěl velkou měrou sňatek Přemysla s Adlétou Míšeňskou, sestrou mocného míšeňského markraběte. Uzavírání manželství však bývalo v této době častěji podloženo politickými zájmy, než bohulibými city. Po dvacetiletém soužití zapudil Přemysl I. Otakar Adlétu a oženil

³³ Vlastimil Kybal, Svatá Anežka Česká, Brno, 2001, str.16

se s Konstancí Uherskou, sestrou uherského krále. Politickým machinacím ctižádostivého vladaře se nevyhnula ani vlastní rodina. Adlétě krátce svítla naděje na návrat na výsluní, když Konstancie porodila králi „pouze“ tři dcery (jediný syn brzy po porodu zemřel) a hrozilo, že z tohoto manželství nevzejde následník trůnu. S Adlétou měl Přemysl několik dětí včetně právoplatného dědice Vratislava. Zapuzení Adléty a jejich dětí způsobilo v Evropě skandál obrovských rozměrů a v jeho důsledku sňatek s Konstancí nebyl původně papežem uznán. Přemysl se ale mužských potomků od Konstancie dočkal a několika schopnými manévry dokázal upevnit pozici svou i své druhé manželky. Prvním z potomků byl budoucí král Václav I., kterého nechal v útlém dětství zasnoubit s dcerou samotného císaře Filipa Štaufského. Následovali princové Vladislav a Přemysl, kteří se postupem času stali markrabími moravskými a posílili tak pozici otce i uvnitř země.³⁴

Ani Anežka sama se nevyhnula otcovým spekulacím. Již jako batole byla okolo roku 1213 krátce zasnoubena vratislavskému vévodovi Boleslavovi. S tímto zasnoubením souvisel i odjezd Anežky do Slezska. Rodičovské lásky si tedy mnoho neužila a lze jen spekulovat, do jaké míry ji to ovlivnilo při volbě životní cesty. Ve Slezsku se dostala do péče Boleslavových rodičů – vévody Jindřicha I a především jeho ženy Hedviky. Vyrůstala v novém klášteře Trebanice, založeném Hedvikou coby výchovný ústav šlechtických dívek, které vedly jeptišky podřízené cisterciácké řeholi.

Hedvika byla jistě první a možná nejdůležitější postavou v Anežčině životě, která jí umožnila vstoupit a nahlédnout do církevního života. Vzhledem k významu svaté Hedviky bude jejímu jménu věnován prostor později. Nejen Anežka, ale i její sestra Anna, která byla provdána za druhého syna Hedviky a ke své tchyni velmi přilnula, v dospělosti pokračovala ve stopách své vychovatelky a konala mnoho dobrého pro nemocné a chudé.

Úmrtím svého snoubence v útlém věku byla Anežka vyvázána ze zasnub a v šesti letech povolána rodiči zpět do Čech, nikoliv ale do Prahy. Její výchova pokračovala tři následující roky v premonstrátském klášteře v Doksaněch nad Ohří. Malá Anežka si oblíbila život v moderním bohatém klášteře a dle dochovaných zdrojů již tehdy inklinovala k řeholnímu způsobu života. O hloubce vzdělání, kterého Anežka dosáhla v klášteře, se můžeme pouze dohadovat.

³⁴ Palacký F. *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě*, Praha, 1930, s. 270-315

K této otázce uvádím citaci z knihy V. Kybala :

„Smíme-li soudit z analogie o výchově dívek v ženských klášterích středověkých, Anežka se v Doksanech vzdělala ve čtení a psaní (in literis), v náboženství, tj. v katechismu, kředu, modlení, zpěvu, v biblické historii a v dokonalé znalosti žaltáře, z něhož se denně modlila, pravděpodobně též v latinském jazyku, a také snad byla vycvičena v ručních pracích, zvláště vyšívání.“³⁵

Přibližně v osmi letech opustila Anežka Doksany a vrátila se na královský dvůr do Prahy. Více než stesk rodičů byly důvodem návratu další otcovy politické plány. Novým císařem v Evropě se stal v té době mladičkový Fridrich II, který již v 18 letech zplodil syna Jindřicha. V možnosti svatby Jindřicha a Anežky a tím i v definitivním spojení s císařskou korunou viděl Přemysl I Otakar svůj cíl. Vzhledem k napjaté situaci v Evropě, se zasnuby konaly až o několik let později. Anežka tak měla možnost strávit tuto dobu na českém královském dvoře v Praze. Kromě zdí klášterních měla nyní Anežka možnost vnímat a pozorovat dozrávající románskou kulturu duchovní i světskou. Cit pro umění a záliba v architektuře se u Anežky odrazila v jejím pozdějším věku, kdy se sama aktivně podílela na budování „nové“ tentokrátě však již gotické Prahy.

K samotným zasnubám došlo v listopadu 1219 a krátce po té byla Anežka poslána do Rakouské Vídně za účelem výchovy německých mravů. Styl života se výrazně lišil od života v Praze. Ve městě, velikostí i vkusem tehdy málo srovnatelném s Prahou, panovala bujará atmosféra, mravy zde byly uvolněnější, ideál dvorské ženskosti se změnil v poněkud hrubší, smyslnější až požívačnou formu vnímání ženy. Anežky se atmosféra Vídně nikterak nedotkla. Díky své pevné vůli a hluboce zakořeněným zásadám se neúčastnila výstřelků u dvora a dál si po svém žila v poklidu a modlitbách. Její obzory se rozšířily o znalost francouzské etikety a zajisté si zde prohloubila vzdělání v mnoha směrech. Ke sňatku však nakonec nedošlo. Okolnosti, které obklopují tuto událost jsou zahaleny hustou mlhou a nelze je jednoznačně rozplést. Jisté je, že přestože se boj o Jindřichovu ruku zvrhl v aukci, kde se přihazovaly tisíce hřiven zlata jako věno ke jménu nevěsty, Anežka Přemyslovna stále dlela na čelní pozici. Dále je situace nejasná. Objevil se list v němž se Jindřich vyjádřil, že si Anežku za ženu vzít

³⁵ Vlastimil Kybal, Svatá Anežka Česká, Brno, 2001, str 40

nechce a nevezme. Historici se ponejvíce kloní k názoru, že šlo o intriku ze strany poručníka Jindřichova - arcibiskupa Engelberta. Jindřich údajně choval vůči Anežce hluboké city a k pozdějšímu rozvodu s Markétou Rakouskou (která „zvítězila“ díky otcově jmění) došlo právě proto, že se Jindřich toužil oženit s Anežkou.

Po neúspěšných zasnubách s Jindřichem byla Anežka nepříliš citlivě vrácena z Vídně ke královským rodičům do Prahy. Vzhledem k postavení, které měla, následovaly v krátké době další lukrativní nabídky manželství. Nejprve ze strany anglického krále, rovněž pojmenovaného Jindřich, tedy Jindřich III. Tato nabídka byla prostou kalkulací jeho otce, krále Jana Bezzemka, který hledal pro svou zadluženou zemi spíše finanční injekci, než důstojnou královnu. Na takovou nabídku však ani z osobních ani z politických důvodů nemohl český král přistoupit. Navíc ve stejné době přišel sám německý císař Fridrich s nabídkou své ruky. Anežka ale již cítila, že se její kroky ubírají směrem ke klášternímu životu. Nicméně otec dál snoval své plány a i přes Anežčin odpor a zaslíbil Anežku císaři Fridrichovi. Vše, jak praví Crugerova legenda však proběhlo tajně a v podstatě krátce před smrtí krále Přemysla I Otakara v roce 1230. Tím pádem k naplnění úmluvy nedošlo.

Českým zemím vládl od smrti otce syn Václav I a pokračoval v jeho díle. Anežka nesla coby sestra nejmocnějšího panovníka ve střední Evropě vysoké politické i mravní postavení. Mladá žena oplývala krásou tělesnou i duchovní, byla velmi vzdělaná, dokonale ovládala kromě českého jazyka němčinu, částečně latinu i francouzštinu, hrála na harfu i pravděpodobně dobře zpívala. Dokonale si osvojila mravní a etické zásady své doby. Stále více se ale přibližovala Bohu. Údajně chodívala každé ráno po pražských kostelech k modlitbám bosa po vzoru svaté Hedviky a směřovala ke službě boží. KALISTA, Zdeněk, *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*, Praha: Zvon 1991.³⁶

Fridrich II se jen tak nevzdal myšlenky pojmout Anežku za ženu a v roce 1233 přišel s žádostí o ruku znovu, přičemž se odvolával na slib, který dostal od jejího otce. Václav I. poselství přijal s úctou a vstřícností. Hodně se od otce naučil a proto si jednoduše spočetl, jak výhodné spojení by touto svatbou vzniklo. Naléhal proto na sestru, aby nabídku přijala. Nebylo to však z nedostatku citu vůči sestře. Naopak pevný vztah mezi sourozenci Václav potvrdil později velkou podporou Anežky v jejím díle.

³⁶ Vlastimil Kybal, *Svatá Anežka Česká*, Brno, 2001, str. 62

„Než Anežka, zhrozivši se nemravného života císařova, jejíž týž vedl za svého vdovství, maje souložnice doma i mimo domov, požádala po poslech papeže, aby sňatku zabránil, i dosáhla toho tím, že se oddala službě boží. Papež poslal do Čech zvláštního posla, jenž dosáhl, že královský bratr Anežčin, když tato mu ohlásila své zaslíbení Bohu, císaři se omluvil a tento sám nakonec Anežku ze slibu propustil... Anežka pak, byvši zbavena pout světa, počala vážně zakládat klášter, v němž se cele Kristu oddala... Fridrich se však nevzdával a tři roky po smrti Přemysla přišel s žádostí o kněžnu Anežku znovu.“³⁷

Je tak ironií, že právě vidina manželství uspíšila Anežčino rozhodnutí pro řeholní život a nastartovala cestu k její slávě a nesmrtelnosti.

5.2. Kněžna Anežka – řeholnice

Anežka se tedy připojila k řadě významných žen doby, jakými byly sv. Alžběta Duryňská, bl. Kunhuta či sv. Markéta a místo života světského po boku největšího a nejmocnějšího panovníka Evropy si zvolila řeholní šat. Zároveň s prosbou o pomoc (viz výše,...), o kterou žádala v souvislosti se zasnoubením, oznámila papeži Řehořovi IX své rozhodnutí vstoupit do řádu Klarisek. Informace o řádu čerpala od českých šlechticů, kteří se na cestách seznámili se sv. Františkem a sv. Klárou. V rozhodnutí jí pomohla také osobní setkání s mužskými členy řádu, žijícími v Praze. Papež Řehoř pečlivě sledoval vývoj v Čechách, zaštiťoval svým jménem několik českých klášterů a byl velmi nakloněn Anežčiným záměrům. Františkánský řád v té době nebyl u nás příliš známý a proslavila jej vlastně až kněžna sama. Minorité se v té době netěšili zvláštní přízni a je obdivuhodné, že Anežka v těchto časech dokázala odhalit potenciál a možnosti, které lze uvnitř řádu rozvíjet. Seznámila se podrobněji s podmínkami řehole sv.Kláry a bez výhrad ji přijala. Tato řehole vycházela z jiné, pro klarisky sepsané papežem Inocencem IV, která se již blížila františkánským idejím, ale přesto v rukou sv.Kláry doznala jistých změn. Pravidla řehole jsou uvedena v příloze této práce. Podstatou je slib chudoby, čistoty a poslušnosti.

Do nově budovaného kláštera přichází hned v začátcích 5 sester z italského Assisi. Dle legendy pocházely z Tridentu, nicméně varianta, že byly přímo z kláštera sv. Kláry v Assisi se jeví jako pravděpodobnější. Trident nejspíše sloužil coby odpočinková stanice.

³⁷ Vlastimil Kybal, Svatá Anežka Česká, Brno, 2001, str.79

O přesném datu, kdy se Anežka vzdala světských radostí i statků, se mezi historiky pouze spekuluje. V knize Vlastimila Kybala je uvedeno, že zároveň s Anežkou vstoupilo do řádu 7 vznešených českých žen. Následující citace z knihy J.K.Vyskočila nabízí jinou verzi, která spojuje jejich vstup do řádu s příchodem sester z Itálie.

*„O nejbližším svátku svatého Martina (11.listopadu) se k nim připojilo sedm vznešených dívek z českého království. Posléze i Anežka „uvažujíc o tom, jak neustále jsme zmítáni v bouřlivém životě vlnami naší smrtelnosti, že pro zmatek světských příčin nemůžeme ani rozjímati o věcech nebeských...o příštích svátcích svatodušních, za přítomnosti sedmi biskupů a pana krále, bratra svého, i královny, mnoha knížat i pánů a za přítomnosti nesčetného množství lidu obojího pohlaví a různých národností, pohrdla královskou důstojností i veškerou slávou světskou a jako nevinná holubice...vzlétla z potopy ničemného světa do archy svaté řehole“.*³⁸

Ať tak či tak, jisté je, že vstup Přemyslovny do kláštera byl velkolepou a vysoce emotivní společenskou událostí, jíž se účastnila nejvyšší šlechta v čele s královským párem. Anežka se dostavila k oltáři ve svatebním oděvu, pod nímž měla hrubý řeholní šat. Celou slavnost i mši celebroidal papežský nuncius, který Anežku i její družky přijal coby Kristovy nevěsty symbolem bílého závoje.

Česká kněžna se ihned po vstupu do řádu chudých paní z Assisi pustila po vzoru své sestřenice Alžběty Duryňské do stavby špitálu sv. Františka poblíž kostela sv.Haštala. Správu špitálu svěřila nově vzniklé kongregaci – řádu Křížovníků s červenou hvězdou. Souběžně se vznikem špitálu poskytla Anežka prostředky ze svého majetku k postavení kláštera. Šlo o jakýsi dvojkláster, kde spolu, přestože odděleně, žili františkáni i klarisky. Umístění stavby i stavba sama byla fenomenální. V letech, kdy za vlády Přemysla I. Otakar, nebyla Praha po stránce architektonické příliš rozvíjena. S nástupem Václava na trůn se situace změnila a nový architektonický směr, který se již po Evropě rozšiřoval, začal měnit Prahu. Po strohém románském slohu si zdobenější gotika rychle našla místo a dala tak vytvořit díla, kterým se obdivujeme dodnes. Anežský klášter je bezesporu jedním z nich a vzhledem k šíři zájmů, inteligenci a hloubce vzdělání Přemyslovny není překvapením, že Anežka aktivně přistupovala ke stavbě samotné a byla tak trochu i jejím architektem. Klášter tak nebyl pouze jejím dílem duchovním, ale i faktickým.

³⁸ J.K.Vyskočil, Legenda Blahoslavené Anežky a čtyři listy sv.Klára, Praha,1932, str.107

Plány své sestry velice podporoval král Václav I. i jeho žena královna Konstancie. Král vzal špitál i klášter pod svou ochranu a vydatně podporoval Anežku i v jejích následujících projektech. I papež stál na straně nově budovaného „pražského Assisi“. Papežskou bulou ustanovil Anežku abatyší již v roce 1234. Mezi papežem a abatyší Anežkou probíhala po léta vřelá korespondence. Řehořova podpora měla velký význam nejen pro nově budovaný klášter, ale i pro celou českou zemi. V témže významném roce se abatyši Anežce dostalo pocty také ze strany jejího vzoru sv. Kláry Assiské. U příležitosti vstupu kněžny do řádu, napsala Klára pro Anežku první list.

„Slavné a ctihodné panně Anežce, dceři přemocného a vždy nepřemoženého krále českého, Klára, nehodná děvečka Ježíše Krista a služebnice panen, zasvěcených Bohu v klášteře svatého Damiana, posílá své duchovní služby a v nejhlubší uctivosti vyprošuje slávu věčné blaženosti.“³⁹

Těmito slovy je uveden první dopis Anežce, v němž Klára opěvuje její jméno, vyjadřuje jí úctu a radost z jejího rozhodnutí, ale i odvahy, s jakou se vzepřela politickým zájmům a odmítla ruku nejvlivnějších mužů tehdejšího světa a raději se stala nevěstou Kristovou. Tímto listem začalo velké, byť jen literární přátelství dvou žen, které kromě svých duchovních ideálů byli naprosto rozdílné. Anežka byla vzdělaná dáma z panovnické krve, potomek staré vladařské dynastie, zároveň disponovala nemalým majetkem. V historii rodu můžeme nalézt mnohá jména stejně zbožných žen, jako byla ona sama (např., sv. Ludmila), takže v podstatě navazovala na mnohaletou tradici duchovní i světskou. Oproti tomu Klára byla dcerou chudého šlechtice z malého městečka. Neměla vzdělání, dle některých legend byla vysloveně „aliterární“, také společenská výchova se omezovala pouze na místní kostely. Ačkoliv prodělala trpké vyhnanství v Perugii a občanské boje v Assisi, ani v oblasti životních zkušeností se nemohla Anežce vyrovnat. Přesto byla tato žena, obecně uznaná světicí ještě před smrtí, Anežce velkou oporou v jejím chování. Vztah mezi ženami je doložen právě čtyřmi dochovanými dopisy napsané Klárou v průběhu let 1234- 1253. Po posledním dopise poslala Klára Anežce ještě konečné znění své řehole, kterou v roce 1260 potvrdil pro Anežský klášter papež Alexander IV.

9.5.1238 se Anežka vzdala úřadu abatyše a nadále užívala titul starší sestra. Pochopitelně tím nekončí její politické ani náboženské aktivity. Přemyslovna byla zdatnou

³⁹ Listy svaté Kláry blahoslavené Anežce české, Praha, 1932, str. 9

obchodnicí a ačkoliv měla velkou morální i finanční podporu od krále i jeho ženy, sama nezůstávala pozadu. Postupně na její podnět vznikaly v celé zemi nové špitály a kláštery. Založila znojemský klášter, kam nechala poslat, díky pomoci panovníka, tehdy již Přemysla II Otakara, klarisky z Assisi, následoval klášter olomoucký a řada dalších. Také cizina nezůstávala pozadu a klarisky se rozšířily do okolních zemí. V Polsku nechala po vzoru Anežky založit klášter v Zawichostu v roce 1258 Salomea (sestra Boleslava Stydlivého). Brzy následoval Nový Sadec a Hnězdno (cca 1259). Pokračovala také nadále v korespondenci s papežskou stolicí a několikrát dosáhla ústupků v řeholi, které spočívaly především v možnosti používat boty, kožešiny, nebo například v postních úlevách. Usilovala o uznání vlastní řehole, jejíž znění se bohužel nedochovalo, ale neuspěla ani u Inocence IV, ani u jeho nástupce Alexandra IV. Inocenc vytvořil pro klarisky řeholi vlastní, která musela být používána celoplošně. Až po nástupu Alexandra na papežský stolec došlo k uznání řehole sv. Kláry.

Anežka se nestranila ani politické situaci, která v její době jistě nebyla snadná a s postupem času se ještě zhoršovala. Složitá situace v českých zemích i v Evropě těžce doléhala na krále Václava a jeho sestra stála vždy po jeho boku a z moci svého vlivu se snažila pomoci až do jeho smrti. Ve stejný rok jako Václav, zemřela též sv.Klára a v posledním dopise Anežce znovu vyjevuje vroucí city slovy, které bychom v dnešní době vkládali do úst spíše milencům, než řeholnicím. Je jistě velká škoda, že se nedochovala Anežčina část korespondence, abychom mohli posoudit, jakým způsobem jeptiška přijímala a opětovala vášnivé projevy světice.

Po Václavu I. nastoupil na trůn jeho syn Přemysl II. Otakar. I přes jeho kladný vztah ke své tetě došlo ke značnému omezení Anežčina vlivu na veřejné dění. O to hlouběji se ponořila do světa duchovního. Přísná askeze, kterou si vybrala jako způsob života, bere dech.

„Po mnoho let prý Anežka nepožívala ani vařené zeleniny, jen syrovou cibuli a ovoce. Ve čtyřicetidenním postu a v postě od všech Svatých, legenda praví okolo sv.Martina, až do Vánoc, dále po celý rok každou středu a pátek a o čtyřech vigiliích před čtyřmi svátky Panny Marie postila se jen o chlebu a vodě. Přísnost tedy byla přímo neuvěřitelná. Proto ji jistě právem napomínala i sv. Klára k mírnosti.

Také jiná umrtvování byla krutá: neustále nosila kající pás, spletený uzlovitě z koňských žíní, a ještě jej utahovala provazem, z téže látky pleteným, takže se kající pás zařezával až do masa.

Mimoto se krutě bičovala bičíky spletenými z uzlovitých řemenů. K tomu často polévaly tváře její hojné slzy za hříchy jiných, zvláště jejích příbuzných a známých. Těmito přísnostmi tělo velmi zesláblo, podobajíc se spíše kostře potažené kůží.“⁴⁰

Není divu, že se za léta přísného režimu z krásné Přemyslovny stala zesláblá, nemocná žena. K tomu se jistě přidaly i zhoršující se podmínky v Čechách, vystupňované vpádem braniborských rytířů. V té době zasáhl sám papež do přísné askeze Anežčiny a nařídil jí ze své moci kvalitnější výživu. Jeptiška však neváhala rozdělit se o své příděly s chorými a hladovými sestrami. Válečná tažení devastovala celou zemi a panoval všeobecný hlad a bída, která se nevyhnula ani zdem klášterním. V těch dobách se již stárnoucí sama nemocná Anežka věnovala péči o nemocné nejen ve špitále, jež spravovali křížovníci, ale především pečovala o nemocné sestry. Pečovala jak o tělesnou stránku nemocných, která spočívala především v odvarech a obkladech léčivý bylin a v hygienických opatřeních (Anežka sama po nocích právala v louhu šat i lůžkoviny), tak i o duchovní život nemohoucích. Četla nebo rozmlouvala s nimi o Bohu a tím utvrzovala víru v nejvyšší moc a mírnila tak utrpení nemocných. Nelze nezmínit její působení v sociálním směru, kdy pomáhala všem potřebným, snažila se urovnávat konflikty, utěšovala zarmoucené, dokonce se údajně snažila zachraňovat odsouzené.

Anežka byla též dle legendy obdařena jasnovidectvím a schopností konat zázraky. V souvislosti s vizionářstvím je často uváděna situace, kdy již nemocná v roce 1249, měla pocit blížící se smrti, bylo jí zjeveno, že zemře až po smrti všech členů rodiny. Tak se podstatě i stalo. Počet zaznamenaných zázraků, spojovaných s Anežčíným jménem, je dlouhý a několik z nich je uvedeno v příloze. Pro pragmatičtější současnost bych viděla její přínos spíše, než v konání zázraků v materiálnějším odkazu. Tím je bezesporu zbudování rozsáhlé sítě špitálů, vysoce převyšující svým významem soudobé ústavy stejného zaměření v Českých zemích. Hlavou organizace se stal pražský konvent, který byl řídicí jednotkou na našem území i v cizině. Součástí systému a neméně důležitým prvkem je i výchova následnic, které zajistily budoucnost prvotního systému ošetrovatelské péče (lze-li to tak označit). Jednou z nich byla například Kunhuta, dcera Přemysla II. Otakara, která vstoupila mezi klarisky v roce 1277 a roku 1302 se stala abatýší baziliky sv.Jiří na pražském hradě.

⁴⁰ J.K.Vyskočil, Blahoslavená Anežka Česká,Praha, 1933, str.282

Anežka Přemyslovna zemřela 2. března 1282 v době, kdy královstvím otřásal hlad a mor a země se ocitla v cizích rukách. Tak, jak sama ulehčovala za svého života odchod jiných, tak nyní obklopovali její lůžko sestry i bratři s velikou úctou a láskou. Je s podivem, že se po smrti Anežky zachovala církev tak, jak je známo. Papežská stolice ignorovala její osobu až do roku 1874, kdy byla papežem Piem IX. blahoslavena. O kanonizaci se pokoušeli mnozí panovníci i církevní hodnostáři (včetně římského císaře Karla IV.) po mnoha staletí. Ke svatořečení však došlo až 12. listopadu 1989 papežem Janem Pavlem II.

6. Svatá Zdislava z Lemberka

Petr Piřha začíná svou knihu Blahoslavená Zdislava slovy:

*„Myslím, že není přehnané, když řeknu, že o blahoslavené Zdislavě neví běžný člověk nic.“*⁴¹

Přestože svou knihu vydal před více než deseti lety, přesvědčila jsem se, že povědomí o této velké osobnosti naší profese nijak výrazně nevzrostlo. Při vyslovení jejího jména mezi studentkami nejmenované střední školy v oboru zdravotnický asistent jsem zaznamenala jen rozpačité mlčení. Některé studentky sice znaly film V erbu Ivce (- literární předlohu již méně), ale informace, že se jedná o životopisné dílo, byla pro mnohé překvapením.

6.1. Původ Zdislavy z Lemberka

Přesné datum narození Zdislavy není známé. Z antropologických výzkumů, uváděných v knize P. Zdislava z Jablonného, vyplývá, že zemřela s největší pravděpodobností ve věku 33 let.⁴² Datum úmrtí je zaznamenáno, jedná se o rok 1252, předpokládaným rokem narození by tedy měl být rok 1219. Jiné prameny uvádějí spíše rok 1220. Rodištěm Zdislavy byla nejspíše přímo obec Křižanov, kterou bychom našli nedaleko Žďáru nad Sázavou.

Otec Zdislavy byl významný aristokrat, pan Přibyslav z Křižanova, který byl velmi důležitou postavou své doby v oblasti světské i duchovní. Zastával post purkrabího v Brně a následně kastelána na hradě Veveří, což byly ve třináctém století vysoce hodnocené úřady. O významnosti jeho osoby svědčí i fakt, že se jeho jméno objevuje na listinách garantovaných králem Václavem I. Svého postavení dosáhl sice v Brně, usadil se však právě v oblasti Žďárských vrchů, kde zbudoval hrad a obec Křižanov. Velké skutky konal i ve sférách duchovních. Sám byl velmi zbožný a podporoval, společně se svou ženou, mnohé brněnské kláštery, především františkánské a dominikánské. Navíc dal (opět podporován manželkou) zbudovat cisterciácký klášter ve Žďáře.⁴³

⁴¹ Piřha P., Blahoslavená Zdislava, Praha, 1991, str.5

⁴² P.Zdislava z Jablonného, Č.Lípa, 1990, str.14

⁴³ Cronika domus sarensis, Brno, 1964, str.159,160

Celý život pokračoval ve službě Bohu i králi a po smrti v roce 1251 byly jeho ostatky uloženy v kostele sv. Janů v Brně.

Matkou Zdislavy byla Sibyla. Pro její velký význam v oblasti rozvíjejícího se opatrovnictví považují za důležité, věnovat se její osobě podrobněji. Byla to žena sicilského původu, která přišla do Čech spolu s průvodem princezny Kunhuty při příležitosti jejího sňatku s Václavem I. Nejprve byla krátce provdána za šlechtice jménem Bohuslav. Po té, co Sibyla ovdověla, sblížila se s Přibyslavem. Jemu postupně porodila 4 dcery a syna (jedna z dcer a syn, bohužel, zemřeli v ranném dětství). Nejstarší dcerou byla Zdislava, druhá Eufemie a třetí Alžběta.

Tato rozhodná žena měla zásadní vliv na svého muže i na výchovu dcer. Přišla ze zcela odlišného prostředí, ze země, která byla v té době již papežským lénem a zatímco v Čechách probíhal neustálý boj církve a šlechty o moc a výsadní postavení, na Sicílii byla církev bez výhrady privilegovaná. Minoritské řády byly v našich zemích ještě v plenkách, proto je nanejvýš pravděpodobné, že si svou náklonnost k nim osvojila už v rodné zemi. Z daných skutečností logicky vyplývá, že Přibyslav byl velmi ovlivněn Sibylou ve svém duchovním konání.

Osobnost Sibyly i nastupující změnu v myšlení a jednání žen ve třináctém století vystihuje úryvek z knihy Pavla Benedikta Elbla:

„Svoji roli Sibyla nepochybně sehrála i v pozvolném emancipačním procesu a zvýšeném sebevědomí českých žen té doby. Hlavní postavou tohoto procesu se stala dcera Přemysla I. Otakara a sestra Václava I., svatá Anežka, abatyše kláštera klarisek v Praze. Z dalších pak můžeme jmenovat například Anežčinu nevlastní sestru Markétu-Dagmar, která zanechala svůj hluboký otisk v historii dánského království. Sibyla byla jednou z prvních žen, které tomuto proudu otevíraly cestu, což je zcela pochopitelné vzhledem k prostředí, z něhož pocházela, a dispozicím, které jí dával původ a výchova v nejvyspělejších prostředí tehdejší Evropy. Nelze opomíjet ani určitou dávku ctižádosti, kterou prozrazuje její odhodlání k odchodu v řadách družiny budoucí královny Kunhuty ze slunné Sicílie do neznámé a drsné přemyslovské země. Sibyla se tak stala průkopnicí kulturních i duchovních proudů,

rozvíjejících se společně s mocenským vzestupem Českého království v první polovině 13. století.”⁴⁴

Je jisté, že se Sibylin způsob života promítl i do života dcer. Zdislava přenesla její odkaz do severních Čech. Alžběta i Eufémie se intenzivně věnovaly charitativní činnosti po boku své matky. Jejich pozornost byla zaměřena především na žďárský klášter, do jehož chrámu byly v roce 1262 uloženy Sibyliny ostatky.

6.2. Životní cesta paní Zdislavy

Zdislavina introvertní povaha se projevila už v raném věku. Dívka často docházela do blízkých lesů, kde trávila mnoho času o samotě, údajně se i pokusila o poustevnický život a to v pouhých sedmi letech. Inspirací k tomuto jednání jí byla nepochybně duchovní výchova, které se jí dostalo od obou rodičů. O tom, zda byla vychovávána pouze doma, nebo byla poslána do kláštera, jak bývalo zvykem, nejsou jednoznačné záznamy. Je však vysoce pravděpodobné, že Sibyla, jako členka královského dvora, považovala dobré vzdělání za prvořadé. Prostředí, ve kterém se pohybovala celá rodina vtáhlo Zdislavu do svého středu a ona tak mohla poznávat rozvíjející se řády františkánský a dominikánský, jejichž velkým přínosem byla mimo jiné i podpora ženské zbožnosti a zakládání ženských konventů.

V době dospívání Zdislavy dochází k významným událostech v církevních kruzích. První velkou událostí je samozřejmě vstup Anežky Přemyslovny do kláštera a druhou, kanonizace Alžběty Duryňské v roce 1235. Vzhledem k matčiným i otcovým vazbám na královský dvůr je pravděpodobné, že Zdislava byla o těchto událostech dostatečně informovaná a vnímala je jako inspiraci pro svůj život.

Další zmínka o životě Zdislavy se týká až její svatby s panem Havlem z Jablonného (později z Lemberka), který pocházel z významného severočeského rodu Markvarticů. Pan Havel byl především rytíř a válečník, nicméně vzhledem k výchově (matka i otec horlivě podporovali rytířské řády) měl i pozitivní vztah k duchovenstvu, dokonce se přátelil s tehdejší olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburka. Jemu i Zdislavě byl nejbližší řád dominikánů, který hojně podporovali.

⁴⁴ Elbl P.B., Rytíř z pomezního hvozdu, Třebíč, 2009, str. 72

Žďárská kronika popisuje spojení Zdislavy a Havla slovy:

“...Havel, z Jablonné zvaný, si vyvolil Zdislavu za choť, bez úhony s ním žila a rovněž mu zrodila dítky: Havla a Jaroslava- však Havel žil jenom krátce- a pak Markétu dceru, jež krásná a vznešená byla...”⁴⁵

Zde je nutné zmínit, že se rozchází záznam kroniky s pozdějšími texty. Kalista⁴⁶ a Ambrož Svatoš ve svých knihách uvádějí ještě dalšího syna, Zdislava.⁴⁷ Jak kronika naznačuje, syn Havel zemřel mladý, přestože dosáhl vysokého postavení u dvora, stal se tzv. “picernou”, což bylo pojmenování pro funkci královského číšníka. Jaroslav převzal po otci panství na Lemberku a v Turnově a nejmladší Zdislav se stal purkrabím v Praze. O osudu dcery Markéty se dobové prameny nezmiňují. Teze o jejím odchodu do kláštera, naznačená v románu V erbu lvíce, je tak pouhou spekulací.

Na strmém ostrohu jednoho z krajních výběžků ještědského hřbetu dal Havel z Jablonného vystavět hrad Lowenberg⁴⁸, dnešní Lemberk, kde Zdislava strávila po boku manžela svůj krátký život. V této době, kdy mladé ženy z vyšších kruhů často končily v předem domluvených manželstvích a nemohly o své budoucnosti rozhodovat, můžeme v případě Zdislavy hovořit o velkém štěstí. Její muž byl sice v první řadě voják, zároveň však měl pochopení pro její bohuľibou činnost. Společně nechali v Jablonném založit dominikánský klášter a špitál, v němž paní z Lemberka pracovala jako laická pomocnice. V období baroka, kdy ještě nebyly známé texty žďárské kroniky, se šířily spekulace o Zdislaviných pohnutkách. Kolovaly legendy, které líčily Havla jako krutého muže, který svou ženu týral a ta si proto hledala útěchu a rozptýlení v pomoci bližním. Růžička(1990) uvádí ve svém textu důkazy, které tuto teorii vyvracejí.

„Pokud by Zdislava nezískala podporu a souhlas pana Havla, těžko by mohl v Jablonném vzniknout dominikánský klášter a špitál, kterého byla jistě patronkou. Bez

⁴⁵ Cronika domus sarensis, Brno,1964, str.163

⁴⁶ Kalista Z., Blahoslavená Zdislava z Lemberka, Praha, 1991,str.295-301

⁴⁷ Ambrož P.,Svatoš M., Paní Zdislava, Praha, 1970, str.12

⁴⁸ Dostupné on line: <http://www.zamek-lembek.cz/>

souhlasu manžela by totiž asi velmi těžko mohla o své újmě disponovat takovým množstvím peněz, které bylo pro tuto činnost nezbytné.”⁴⁹

I když svou ženu Havel ctil a podporoval, nesouhlasil tak úplně s jejím působením ve špitále. Vyčítal jí přílišné úsilí, které věnuje ostatním a málo se soustředí na povinnosti hradní paní a své, tehdy již podlomené zdraví. Vzhledem k neklidné situaci v českém království byl však nucen trávit mnoho času mimo domov a nemohl dohlížet na zdravotní stav své ženy. V současnosti se můžeme pouze dohadovat, zda by jeho přítomnost na Lemberku zajistila Zdislavě více odpočinku a prodloužení života.

Intenzivní život, který Zdislava vedla, se výrazně podepsal na jejím zdraví. Starala se o čtyři děti, v dobách nepřítomnosti svého muže musela obstarat chod celého hradu, za každého počasí navštěvovala špitál v Jablonném a navíc se starala o choré, kteří za jejím věhlasem putovali z dalekého okolí. Sama o sobě se taková fyzická i psychická zátěž, pokud trvá delší dobu, musí podepsat na každém organismu. K tomu je nutno přičíst fakt, že nemocní většinou trpěli vysoce infekčními chorobami. Žádné ochranné pomůcky se tehdy nepoužívaly a proto není divu, že se Zdislava snadno nakazila tuberkulózou. Její imunita, která byla dozajista oslabena každodenním stresem, nestačila na agresivní infekci. Zdislava zemřela v roce 1252. Zápis v Dalimilově kronice, týkající se její smrti je zároveň jednou z nejcitovanějších pasáží tohoto díla.

*„Léta od narození Jezukrista milého
po tisíci po dvú stú po pětídcát druhého
svatého života žena, paní Zdislava, s světa snide,
pro níž pracným veliká útěcha přijide.
Pět mrtvých jest boží mocí vzkřiesila,
mnoho slepých prosvietila,
chromých a malomocných mnoho uzdravila
a nad jinými pracnými veliké divy činila.”*⁵⁰

Ostatky Zdislavy z Lemberka jsou uloženy v Jablonném v Podještědí v bazilice sv.Vavřince (a sv. Zdislavy). Stejně jako u Anežky České, snažily se významné osobnosti

⁴⁹ P.Zdislava z Jablonného,Č.Lípa, 1990,str.19

⁵⁰ Dalimilova chronika Česká, Praha 1876, str.173

českých dějin o kanonizaci její osoby. První pokusy jsou doloženy už koncem 16.století, kdy se o vytvoření kultu zasadil sám převor dominikánského kláštera v Jablonném. A podobně jako u zmiňované Anežky, došlo ke svatořečení až v 20.století. Nejprve byla papežem Piem X. v roce 1907 blahorečena a 21. 5. 1995 byla teprve Janem Pavlem II. prohlášena za svatou.

6.3. Zdislava žena-svěťice

Přestože Zdislava neoblékla nikdy řeholní šat a vedla běžný život šlechtičny, byla velmi uznávanou osobností v katolickém prostředí. Nejenže naplnila tzv. svátost manželství a přivedla na svět čtyři děti, o které se dobře starala, navíc přijala své poslání pečovat o chudé a nemocné. Dá se říci, že byla netypickou světicí. Ženy s podobnými, vyššími cíli bývaly buď mladé dívky, které si vybraly za svůj domov prostředí kláštera, nebo vdovy, které po smrti manžela vyplnily svůj život charitativní činností. Zdislava žila světským i duchovním životem, který byl vzájemně propojen. Osvojila si mnohé léčitelské postupy, například podle knih Hildegardy z Bingen (viz výše), vyznala se skvěle v účincích léčivých rostlin a spoustu nových zkušeností převedla do praxe. Účinkům čisté vody přikládala až zázračnou moc a četné prameny uvádějí její schopnost léčit i prostým dotykem a vlídným slovem. Díky svým léčitelským a ba i zázračným schopnostem byla předurčena pomáhat potřebným, inspirovat mnohé následnice a položit tak spolu s Anežkou a ostatními základy pro opatrovnictví jako profesi.

EMPIRICKÁ ČÁST

7.1. Cíl:

Nalézt odkaz středověkého opatrovnictví současnému ošetrovatelství

Dílčí cíle:

- Identifikovat motivy předurčující životní dráhu opatrovnice/ošetrovatelky/sestry
- Zjistit zlomové okamžiky formující osobnost ženy opatrovnice ve středověku a v současnosti
- Srovnat podobné a rozdílné rysy opatrovnictví a ošetrovatelství

7.2. Charakteristika a organizace výzkumu

Výzkumné šetření jsem započala studiem archivních historických dokumentů, které se staly rovněž i součástí a východiskem teoretické části a pokračovala rozhovorem s řádovou sestrou, ke kterému jsme se scházely během několika dní. Většinu informací jsem získala při osobním kontaktu, několik doplňujících otázek jsem položila pomocí elektronické pošty. Předem jsem respondentku seznámila s podstatou mé práce a zajistila si u ní souhlas s uveřejněním všech informací, které mi poskytla. Pro lepší orientaci v textu jsme se domluvily, že ji v rámci této práce mohu nazývat fiktivním křestním jménem Ester. Rozhovor byl příjemný a velmi jsem ocenila ochotu, vstřícnost a upřímnost, s níž mi sdělovala i zcela osobní věci. Současně projevila zájem o mou práci a o její přečtení.

7.3. Metoda výzkumu

Ke sběru dat jsem použila tzv. triangulaci⁵¹ spočívající v kombinaci kvalitativních metod výzkumu, kterou je výše zmíněné studium dokumentů a narativní interview⁵².

Narativní interview probíhal ve dvou fázích – ve fázi hlavního vyprávění a dotazovací fázi. Po neformálním úvodu, kdy jsme si krátce povídaly o všedních věcech, jsem nechala respondentku plyně hovořit o jejím životě. Přerušovala jsem ji pouze pro objasnění některých konkrétních faktů. Přestože je původem slovenské národnosti, díky mnohaletému působení v Čechách hovoří plynule česky. V průběhu interview jsem si dělala se souhlasem respondentky poznámky. Vzhledem k charakteru rozhovoru, který se často změnil na přátelský dialog s tématy, nesouvisejícími přímo s cílem výzkumu, jsem nepoužívala diktafon. Navíc jsem měla možnost být se sestrou v denním kontaktu díky elektronické poště a tak jsem byla schopná okamžitě řešit případné nejasnosti ve svých záznamech.

Získané informace jsem podrobila analýze, rozdělila je do několika kategorií a použila data pro srovnání řeholního života dnes a životů Anežky a Zdislavy. Jako první jsem logicky zvolila období **dětství a dospívání**, dále pak **motivy** k volbě životní dráhy, **zlomové okamžiky života** všech tří žen a jejich **přínos do budoucna**. Snažila jsem se najít společné i rozdílné rysy ve všech životních příbězích.

⁵¹ Hendl J., Kvalitativní výzkum, Praha 2005, str.176

⁵² Švaříček R., Šed'ová K., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, Praha, 2007, str.202

7.4. I.část

Rozhovor s řádovou sestrou

Jedním z měřítek výběru vhodné respondentky byl věk okolo 30 let pro co nejpřesnější srovnání se sv. Anežkou Českou a sv. Zdislavou z Lemberka. Jako další kritéria jsem zvolila zkušenost s péčí o nemocné a dlouhodobou spolupráci s laickými zdravotníky. Pro svou práci jsem proto požádala o spolupráci řádovou sestru, členku Společnosti dcer křesťanské lásky sv. Vincenta de Paul, které je 35 let a pracuje již 10let na lůžkovém oddělení královéhradecké fakultní nemocnice.

Společnosti dcer křesťanské lásky sv. Vincenta de Paul, byla založena v roce 1633 sv. Vincentem původně pod jménem Dcery křesťanské lásky. Sestry žijí podle řehole tohoto světce a v mnohém se liší od klasických klášterních řádů. „Vincentky“ bydlí v menších či větších komunitách (minimální počet členek je tři), v domech nebo i bytech. Samy sestry říkají: *„Nežijeme pro klášterní život, ale pro službu.“*

Hlavím sídlem řádu je Paříž. „Vincentky“ nemají v Čechách centrálu, patří pod Slovenskou provincii s působením v Nitře, do které patří kromě Česka a Slovenska také Ukrajina a Rusko. Sestry jsou dle potřeby vysílány například do oblastí po velkých živelných katastrofách do celého světa.

Veškerý majetek i příjmy v komunitě jsou společné. Vydělanými penězi si členky zajišťují existenci, případné přebytky používají na charitativní účely. Je samozřejmé, že v dnešní době je umožněno sestrám Vincentkám používat moderní techniku. V rámci řehole, ustanovené sv. Vincentem, mohou jednou ročně na deset dní navštěvovat rodinu. Kromě neměnných časů, v nichž probíhají pravidelné modlitby, nejsou řeholnice omezeny v pohybu. Do míst, kde sestry provádějí svou misijní činnost, jsou zpravidla vyžádány. Stejně tak tomu bylo před lety v případě Hradce Králové. Zvláštností kongregace je fakt, že je vyňata z pravomoci příslušného biskupa (tzv. exempcie).

7.4.1. Dětství

Sestra Ester pochází z úplné pětičlenné rodiny, katolicky zaměřené, žijící trvale na Západním Slovensku. Oba rodiče pracují, matka je švadlena, otec zámečník. Starší sestra je učitelka a mladší bratr pilot. Součástí běžného života rodiny, byly pravidelné návštěvy kostela a křesťanská výchova. Navštěvovala základní školu a následně gymnázium, obojí bez speciálního zaměření. Rodiče nikterak nepřipravovali své děti na řeholní život, dokonce byli překvapeni dceřiným rozhodnutím vstoupit do řádu. K rozhodnutí vstoupit do řádu dospěla v období puberty, v dětském věku podobné cíle neměla. Cituji: „ *Když jsem byla malá, řeholní šaty mi přišly divné, říkaly jsme si s děvčaty, jak v tom můžou chodit, že to je nevkusné.*”

7.4.2. Rozhodnutí o vstupu do řádu

V období dospívání se začala stýkat s „Vincentkami“, chodila pomáhat do domova důchodců určeného pro kněze. Asi od patnácti let věděla, že po ukončení střední školy vstoupí do Řádu. Na otázku, jaký měla důvod, odpovídá, že se hluboce zamilovala do Ježíše Krista. Svůj vztah připodobňuje ke klasické partnerské lásce. Vzhledem k tomu, že měla možnost prožít si takovou lásku ještě před vstupem do řádu, považují její přirovnání za objektivní. Tento řád si vybrala pro jeho charitativní zaměření a komunitní způsob života. K rozhodnutí vzdát se světského života velkou měrou přispěla i událost, která se stala v Paříži, přímo v hlavním sídle kongregace. Člence řádu, sestře Kateřině se zjevila Panna Marie a řekla jí, že miluje jejich společnost.

Ve chvíli, kdy si byla zcela jistá svým rozhodnutím, oznámila svůj úmysl rodičům. Jak sama říká: „*Po pravdě byl to pro ně šok, ale měli tři roky na to, aby se s tím vyrovnali. Nijak mi nebránili a vztahy mezi námi se vůbec nenarušily.*“

7.4.3. Vstup do Řádu

Po absolvování gymnázia v Trenčíně (1995) se začala připravovat na vstup mezi Vincentky. 1. fází zasvěcení je tzv. **Postulát**. Jedná se o nezávazné období, kdy uchazečka zjišťuje, jak řád funguje a jestli je to opravdu to, co od života nadále čeká. Stejně tak stávající členky hodnotí jakousi způsobilost nově příchozích. Toto vstupní období trvá přibližně rok a zahrnuje povinnost komunitního života a práci s potřebnými. Následuje tzv. **Noviciát**. Novicka je již členkou řádu. Tato doba, která trvá 20 měsíců až 2 roky, je věnována intenzivní duchovní formaci, teologickému vzdělávání, studiu spirituality a psychologie. Prioritou je účast na službě lidem. V této fázi se řeholnice zřikají výhod laického života, například práva na dědictví, které mohou přijmout pouze, pokud se zaváží použít jej na charitu. Pro noviciát a vlastně i celý řeholní život je charakteristické ticho a modlitba. Hovořit je vyhrazeno pouze v určitou denní dobu a na místech k tomu určených.

Noviciát zpravidla končí časnými sliby, které jsou tři základní- slib čistoty, chudoby a poslušnosti. V kongregaci milosrdných sester sv. Vincence z Paula jsou nové členky místo časného slibu posílány do misie na 3-5 let. Zde se sestry již věnují naplno službě potřebným, žijí v komunitách a připravují se na složení slibů, kterým potvrdí závazek. Kromě tří základních slibů, skládají Vincentky ještě slib služby potřebným. V jejich případě je nutné po celý život sliby každoročně obnovovat. Pokud se některá členka rozhodne opustit zasvěcený život a neobnovit sliby, prvních deset let nepotřebuje dispenz od slibů od papeže.

Po ukončení Noviciátu bylo Ester nabídnuto studium zdravotní školy v Nitře. Absolutorium s udělením titulu Dis získala v roce 2001 a po té byla poslána do Hradce Králové. Dálkově pak pokračovala ve vzdělávacím procesu a v roce 2010 úspěšně ukončila bakalářské studium na Katedře ošetrovatelstva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře.

7.4.4. Současnost

Momentálně je již desátým rokem v Hradci Králové a studuje magisterské studium na již zmíněné univerzitě. Hradec Králové hodnotí jako krásné čisté město, kde žijí slušní lidé. Práce v nemocnici i život s dalšími sestrami jí vyhovuje. Prioritní je pro ni péče o nemocné, která jí velmi naplňuje. Práci v nemocnici vnímá do velké míry jako rutinní, ale smysluplnou. Na druhou stranu dodává, že by bylo možné věnovat se i jiným službám, jako je duchovní péče o sociálně slabé, o mládež,...a podobně. Samozřejmě se mnohdy, stejně jako laické sestry, cítí unavená. Největším únikem je pro ni láska k Bohu a modlitba, ale nebrání se ani kulturnímu vyžití. Jen říká, že nemá na odpočinkové aktivity dostatek času. Při otázce na syndrom vyhoření odpovídá, že se jistě týká i řeholnic a že zasvěcení života Bohu není prevencí. V zápětí dodává: *„Jako v každém životě člověk je neustále povolán k rovnováze, k reflexi – nebo-li zpytování svědomí, k obnově duševních sil smyslu života, tak i my.“*

Při našem rozhovoru jsem nemohla opomenout otázku rodiny a mateřství. Adriana bez váhání přiznává, že myšlenky a touhy po dítěti jsou pro řeholnice přirozené, jako pro každou ženu. Svůj život by však neměnila, říká: *„Pro kariéru nebo podobný důvod bych mateřství nikdy neobětovala, ale Pánu Bohu ano. Navíc mám možnost pečovat o lidi, kteří mě potřebují, a tím si vlastně tak trochu kompenzuji potřebu péče o rodinu.“*

Na závěr jsem se zeptala, jak vidí svou budoucnost. Cituji:

„Já jsem členka Společnosti, a kam mě společnost pošle, tam půjdu, jestli mám zůstat, tak zůstanu. S Bohem se dá žít všude a pro lidi taky. Musím však přiznat, že naší společnost jsem si vybrala i proto, že je misijní. Volání misií, sloužit tam, kde nikdo nechce, nemocným, potřebným, zapomenutým, je pro mě výzvou a doufám, že jednou i naplněním.“

7.5. II. část

Analýza získaných informací

Jak jsem již uvedla výše, pokusila jsem se rozhovorem získaná data porovnat v několika oblastech se životem světic, najít rozdílné i společné prvky jejich příběhů a zviditelnit souvislost s povoláním zdravotní sestry.

7.5.1. Dětství a dospívání

Na problematiku dětského období jsem se zaměřila, neboť právě v tomto období dochází k nejrevolučnějším změnám ve vnímání světa. V dětském věku je člověk nejvíce ovlivnitelný a své okolí vnímá jako inspiraci a vzor pro celý život. Ztotožňuji se s výrokem Antoine de Saint- Exupéry *„Odtud pocházíme, ze svého dětství...“*, v němž je řečeno vše podstatné.

Anežka Česká

Jak jsem již uvedla v teoretické části, strávila Anežka podstatnou část svého dětství mimo rodinu. Otec a matka tedy nemohli Anežce poskytnout vzor pro rodinný život a tak byla nucena hledat si jej jinde. První osobou, která jistě výrazně ovlivnila její vnímání světa, byla sv. Hedvika (viz str. 30), u níž vyrůstala v nejútlejším dětství. Následovala výchova a vzdělání v doksanském klášteře. Znovu se tedy ve výchově opakuje intenzivní náboženské prostředí. Bylo by asi mylné se domnívat, že mnohaletý život mezi řeholnicemi Anežku neovlivnil v myšlení i chování. Následný pobyt v Praze a potom i ve Vídni jí umožnil nahlédnout i do světského způsobu života. Je možné, že právě pobyt v Rakousku a tamější uvolněný způsob života a chybějící disciplína utvrdila mladou Přemyslovnu, v tom kam směřovat a jaký způsob života si zvolit. Lze spekulovat i o tom, že pokud neměla správný rodinný vzor, potom ani sama netoužila po rodinném životě.

Zdislava z Lemberka

Na rozdíl od Anežky prožila Zdislava dětství v rodinném kruhu. Její nejbližší osobou byla patrně její matka. Sibyliny léčitelské schopnosti a hluboké křesťanské cítění nemohlo neovlivnit život jejích dcer. Zároveň i otec byl silně věřící člověk, který podporoval mnohé církevní projekty. Entuziasmus, zděděný po matce, pak v dospělosti promítl do svých charitativních aktivit. Současně při práci pro chudé však naplnila svůj život péčí o rodinu.

Sestra Ester

Tato žena, stejně jako Zdislava, strávila rané období svého života v rodinném kruhu v neortodoxní křesťanské rodině. Rodinné zázemí měla dobré, vztahy se sourozenci i rodiči hodnotí jako vynikající. Navštěvovala běžné necírkevní školy, k bližšímu kontaktu s řádovými sestrami se dostala přibližně v období dospívání. Vedla ji k tomu vnitřní potřeba pomáhat lidem, kterou cítila někde uvnitř.

Klíčové znaky - srovnání

Anežka	Zdislava	Ester
<ul style="list-style-type: none">• Od dvou let mimo domov• Klášterní výchova do 8 let• Velmi omezený kontakt s rodiči• Život v zahraničí	<ul style="list-style-type: none">• Harmonická rodina• Vzor v matce• Charitativní činnost obou rodičů• Brzký sňatek s Havlem z Lemberka	<ul style="list-style-type: none">• Harmonická rodina• Aktivní účast na charitativní činnosti• Svoboda v rozhodování

Jestliže vezmeme v úvahu rodinnou situaci Anežky Přemyslovny, lze uvažovat o tom, že pokud neměla správný rodinný vzor, potom ani sama nemusela toužit po manželovi ani po potomcích. Neznala pozitiva, která přináší partnerství a mateřství, navíc ji jistě unavovaly otcovy spekulace a mnohá zasnoubení, ke kterým byla nucena. Vzhledem k tomu se život v řádu jeví jako logické východisko a únik z otcovy moci. Přičteme-li k tomu Anežčinu víru v Boha a pozitivní vztah k charitativní činnosti, zdá se její rozhodnutí pro vstup do řádu jako nejlepší možný krok.

Naproti tomu Zdislava žila v harmonickém prostředí a její prioritou se bez výhrady stalo založení rodiny, stejně spokojené jako byla ta, kterou vytvořili její rodiče. Ačkoliv byla introvertně zaměřena a její vnitřní spiritualita byla velká, můžeme předpokládat, že o vstup do řádu nejevila zájem. Otázkou zůstává, zda její manželský svazek byl naplněn láskou již v počátku, nebo jestli ke sblížení došlo až později po svatbě. Každopádně Zdislava dokázala propojit péči o rodinu se svou přirozenou touhou pomáhat a naplnila tak obě bohubíba poselství i za cenu chátrajícího zdraví.

O to zajímavější je cesta současné řeholnice, která žila v dobré rodině, naplněné láskou, přesto se vzdala možnosti stát se matkou a manželkou a zcela se oddala Bohu, své víře a pomoci potřebným. Svou cestu k řádu si našla sama, nebyla ovlivněna jednou konkrétní osobou, ale prací celé kongregace.

7.5.2. Motivy k volbě životní cesty

Na první pohled se může zdát, že otázka motivace je u všech tří jasná a v podstatě se nedá objevit nic nového. Myslím si, že každý z nás si je ale vědom toho, že mnohdy může přispět náhoda, nebo zdánlivě bezvýznamná maličkost k tomu, že se přikloníme k jedné z variant volby. Učinit tak velká rozhodnutí, jako je vstoupit do řádu a vzdát se možnosti mít vlastní rodinu jistě nemůže být dílem okamžiku, ale souhrou mnoha ovlivňujících faktorů.

Klíčové znaky - srovnání

Anežka	Zdislava	Ester
<ul style="list-style-type: none">• Spiritualita• Pomoc potřebným• Hedvika, Alžběta, jejich příklad• Nenaplněný vztah s Jindřichem (viz výše)• Manipulace s její osobou ze strany otce• Zájem o rozvíjející gotickou architekturu• Setkání s františkány	<ul style="list-style-type: none">• Spiritualita• Pomoc potřebným• Matka Sibyla• Úcta k předchůdkyním (Anežce?)• Osamělost• Počínající hospodářská krize, epidemie• Setkání s dominikány	<ul style="list-style-type: none">• Spiritualita• Pomoc potřebným• Osobní vztah k Ježíši Kristu• Charisma sester „Vincentek“• Práce v charitě v průběhu dospívání

Asi nerozmanitější škálu okolností, které přispěly k definitivnímu rozhodnutí, co s budoucností, lze najít u **Anežky České**. Základem je určitě, jak jsem již uvedla, prostředí, v němž byla vychovávána. Předpokládám, že především doksanský klášter byl pro její život

velkým přínosem. Kromě stylu života, jež mezi premonstráty okusila, se na tomto místě začala učit a vzdělávat. Po návratu do Prahy ještě rozšířila své obzory o poznatky z oblasti architektury, která jí velmi zajímala a nabitě vědomosti uplatnila i při stavbě kláštera. Zkušenost s životem u dvora ve Vídni jí ukázala přinejmenším to, že se neztotožňuje s uvolněnými mravy a je nakloněna spíše duchovnímu životu. Množství zásnub, kterých se musela bez vlastní vůle účastnit a z nichž byla mnohdy i potupně vyvázána, se jistě také podepsalo na rozhodnutí a přilnutí ke klášternímu životu. Nelze opomenout také pravděpodobný citový vztah s princem Jindřichem. Bohužel jsem ale neobjevila dostatek průkazných informací, proto si neodvážuji existenci jejich vzájemné náklonnosti potvrdit a má úvaha se tak pohybuje pouze na hypotetické úrovni. Setkání se členy Františkánského řádu a následně kontakt se sv. Klárou patrně Anežku utvrdil v jejím konečném rozhodnutí.

Životní cesta paní **Zdislavy** se v kontrastu s Anežkou jeví jako jednoduše předvídatelná. Při hlubším zamyšlení je ale reálné předpokládat, že i ona mohla v určitém období stát před rozhodnutím vstoupit do kláštera. Z dostupných pramenů (viz str.43) víme, že se jednalo o introvertní dívku, která už v dětství často vyhledávala samotu, aby nebyla rušena při komunikaci s Bohem. Dokonce si i krátkodobě vyzkoušela poustevnický způsob života. Zastávám názor, že ji myšlenka života za branami kláštera přinejmenším přišla na mysl. S politováním musím uvést, že ani co se týče okolností svatby, nebylo možné dopátrat se větších podrobností, není tak známo, jestli se Zdislava již vdávala z lásky, nebo měla štěstí a předem domluvený sňatek přerostl v milostný vztah. Inspirací pro její obrovskou práci, kterou odvedla v oblasti péče o potřebné, jí byla v první řadě matka, která se opatrovnictví a v jistém slova smyslu i léčitelství intenzivně věnovala. Navíc byla Zdislava vzdělaná žena a manželka jednoho z předních mužů v zemi, měla přehled o dění v celé Evropě a znala tak jistě dopodrobna životní příběh sv. Alžběty i naší Anežky. O tom, zda se Zdislava a Anežka setkaly, se vedou spory. V již zmíněné beletrii o životě Zdislavy V erbu lvice je toto setkání uvedeno, nicméně ze zkoumání literatury faktu mohu konstatovat, že toto setkání někteří autoři sice připouštějí, ale nebylo stoprocentně potvrzeno. Špatná ekonomická situace doby určitě také přispěla k vyššímu nasazení paní z Lemberka v charitativní práci. Osobně zastávám názor, že i častá osamělost, kterou nutně pocítovala za nepřítomnosti manžela, měla vliv na její konání a pomáhala jí překonávat období samoty a jistě i obav o muže. Jako žena/všeobecná sestra si dovoluji vyjádřit myšlenku, že jí práce s nemocnými mohla připadat smysluplnější, než spravování hradu.

Technicky nejjednodušší je rozbor motivů sestry **Ester**. Není třeba spekulovat a používat termíny jako pravděpodobně a nejspíš, protože se vlastně stačilo zeptat. Nemyslím si ale, že tím její důvody ztrácí na přitažlivosti. Podobně jako u předchozích dvou žen sehrála i u ní značnou roli výchova v katolické rodině a vnitřní předpoklady, které nesmí chybět žádnému člověku, který se věnuje péči o nemocné a potřebné. Během dospívání jí bylo umožněno starat se o duchovní na odpočinku, což se samo o sobě stalo jistě faktorem, který ji ovlivnil do značné míry. Nejzajímavějším shledávám ten nejsilnější motiv, kterým byla pro Adrianu láska k Ježíši Kristovi. Chápu tento okamžik jako zlomový pro její další život, proto se k tomuto tématu vrátím v následující podkapitole. Charisma kongregace, kterou si pro svůj život vybrala, jí bylo neméně silnou motivací.

7.5.3. Zlomové okamžiky

V životě každého člověka dochází k řadě rozhodnutí, která více či méně významně ovlivní budoucí život. Někdy volíme jednu z nabízených možností pouze po krátké rozvaze, jindy může být doba váhání neúměrně dlouhá. Motivace někdy sama osobě nestačí, abychom rozřešily své dilema okamžitě. Takzvané zlomové okamžiky bývají pak často tím impulsem, který nás přivede k zásadnímu zvratu a nasměruje náš život.

Zásadní momenty - srovnání

Anežka	Zdislava	Ester
<ul style="list-style-type: none">• Hrozba sňatku s Fridrichem II.• Vstup do Řádu• Setkání s Františkány	<ul style="list-style-type: none">• Svatba s panem Havlem• Změna bydliště• Mateřství• Choroba	<ul style="list-style-type: none">• Okamžik zamilování se do Krista• Setkání se členkami kongregace• Poslání v Hradci Králové• ?

V souvislosti s **Anežkou** zastávám ten názor, že prvním závažným okamžikem, který jí pomohl k odpovědi na otázku, kam směřovat svůj život, byl právě blížící se sňatek s Fridrichem II. Anežka pochopitelně cítila, kudy by se měla ubírat její cesta, jenomže byla královskou dcerou. Tato skutečnost značně komplikovala celý její život, neboť cokoliv učinila, bylo na očích celého království. Navíc středověk nepřál samostatným ženám a šlechtičny obecně byly svázány mnoha pravidly a musely se podrobit potřebám království. Proto je snadné se domnívat, že neodbytný Fridrich II. (viz str 34) prokázal Anežce službu tím, že trval na příslibené svatbě. Princezna prokazatelně chovala vůči Fridrichovi silné antipatie a rozhodla se raději obléknout řeholní šat. Samozřejmě zásadním životním zlomem byl pro ni samotný vstup do řádu. S tím souvisí i výběr kongregace. Proto jsem zvolila jako třetí zásadní

okamžik setkání Anežky s Františkány. Její působení a dílo v rámci této kongregace hodlám podrobněji komentovat v následující části.

Zdislavin život se v základech proměnil již zmíněnou svatbou, ještě více však tím, že se přestěhovala za mužem do Severních Čech. Nové prostředí, cizí lidé a manžel často mimo domov, to vše muselo mladou ženu velmi ovlivnit. V době, kdy čekala prvního potomka, teprve si zvykala na roli hradní paní a ve chvílích nejistoty se upínala k tomu, co uměla díky matce nejlépe, k opatrování nemocných a chudých. Tím si získala věhlas po celém panství a to jí jistě motivovalo k další práci. Stejně tak ji dozajista změnilo mateřství. Rozjitřené city a strach o své nejbližší ji podněcovaly k většímu úsilí. Myslím, že každá žena, která je matkou, vnímá změnu ve své psychice. Z vlastní zkušenosti mohu uvést zvýšenou citlivost k bolesti a trápení ostatních, zejména dětí. Bohužel, v případě Zdislavy, se její vysoký morální kredit a neustálá psychická i fyzická zátěž podepsala na jejím zdraví. Náchylnost k onemocnění tuberkulózou, kterému nakonec podlehla, měla jistě příčinu v oslabené imunitě. Čtyři porody během několika let, práce v Jablonném ve špitále a navíc správa hradu a panství nutně muselo organismus mladé ženy velmi vyčerpávat.

Zde bych ráda krátce upozornila na rozdíl v délce života obou žen - Anežky a Zdislavy. V dnešní době již víme, jak velký vliv má stres na celý organismus, právem se tedy můžeme domnívat, že Zdislava nesla na svých bedrech větší váhu. Tím samozřejmě nechci snižovat veliké zásluhy sv. Anežky, která celý život tvrdě pracovala, nicméně její úděl se jeví poněkud přímočařejší. Rozdíl v délce jejich životů bych určitě nehledala v organickém původu chorob, neboť byly obě vystaveny stejným infekcím. Možná také byla Zdislava geneticky zatížená sníženou imunitou, nenašla jsem však nikde informace, z nichž by se dala tato možnost předpokládat. Na druhou stranu je neuvěřitelné, že přísná askeze, v níž žila Anežka, a která odporuje jakýmkoliv zásadám správné životosprávy, jí umožnila tak dlouhý život.

Nejsilnější moment v životě sestry **Ester** cítím ve chvíli, kdy se zamilovala do osoby Ježíše Krista. Osobně je pro mě toto vyjádření poněkud neuchopitelné, neboť nemám podobnou zkušenost. Adriana však v našem rozhovoru připustila, že byla v době dospívání zamilovaná do chlapce, jako každá jiná dívka, a proto může svůj vztah ke Kristu takto definovat. Tato hluboká láska jí přivedla do Kongregace a „nastartovala“ cestu kterou se ubírá. Poněkud méně významným bylo pro její život umístění do Hradce Králové. Zde žije již

deset let a plně se věnuje práci v nemocnici a studiu. Věřící, že vzdělání jí pomůže v případném posláním do jiné misie. Svou práci má ráda, ale doufá, že jí bude dopřána práce v zahraničí u ještě potřebnějších. Z tohoto důvodu jsem do tabulky uvedla na poslední místo otazník. Velmi bych přála sestře Adrianě, aby se její přání vyplnilo a co nejdříve, tedy přibližně ve věku, kdy se stala sv. Anežka abatyší a sv. Zdislava podlehl nemocí, nastal další zlomový okamžik v jejím životě.

7.5.4. Přínos středověkého opatrovnictví pro současnost i budoucnost ošetřovatelství

Téměř každý člověk, o to více věřící, vnímá svůj život jako dar, či poslání. Všichni máme potřebu žít tak, abychom si mohli na konci svých dnů říct, že jsme nežili nadarmo a že po nás zůstane něco hodnotného. Mnohaletá péče o choré a potřebné, je sama o sobě velkým dobrodíním a jistě není potřeba jiných velkých činů. Přesto nám obě středověké ženy zanechaly možná víc, než se na první pohled jeví.

Anežka	Zdislava	Ester
<ul style="list-style-type: none"> • Vzor pro současnice a pokračovatelky • Spoluúčast na stavbě kláštera Na Františku • Založení řádu Křížovníků • Výchova nových opatrovnic • Rozvoj ošetřovatelských metod • Zbudování rozsáhlé špitální sítě • Duchovní poselství 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzor pro současnice a pokračovatelky • Rozvoj a předávání zkušeností s péčí o nemocné • Duchovní a duševní poselství 	<ul style="list-style-type: none"> • Vzor pro současnice a pokračovatelky • Výzkumné práce v rámci studií • Duchovní a duševní poselství

V případě **Anežky České** lze i v současnosti nalézt mnoho stop, které přetrvaly až do našeho 21. století. Co se týče materiálního dědictví, zanechala nám v první řadě Klášter Na Františku, na jehož projektech se sama podílela (viz. str.36). Na její popud bylo postaveno mnoho dalších klášterních a špitálních zařízení po celé zemi. Inspirovala mnoho svých současnic v zemi i okolních státech. Další nesmazatelný otisk zanechala založením Řádu Křížovníků s červenou hvězdou, který je doposud aktivní. Její koncepce péče o nemocné zahrnovala i výchovu nových opatrovatelek. Aby docílila co nejlepších výsledků, pozvala z Itálie 5 sester a položila tak základní kámen ve vzdělávání řádových i laických špitálnic. Její silná a důsledná osobnost, žijící podle pevných zásad jistě inspirovala a inspiruje mnoho podobně smýšlejících žen.

Nelze opominout ani význam mnoha, Anežkou vykonaných, zázraků, které, byť se k nim dnes staví větší část společnosti značně skepticky, bezesporu sehrály velkou roli mezi nemocnými i jejich rodinami. Přiznejme si otevřeně, kolik z nás, nevěřících, se v těžké chvíli neobrací k nebi s prosbou o pomoc?! Zázračná uzdravení a víra v něj sehrála po staletí velkou roli při léčbě a do jisté míry i dnes čeká na podobnou událost mnoho nevyléčitelně nemocných. Je dost dobře možné, že ani Anežka, ani jiná světice nikdy žádný zázrak nevykonala, ale je neoddiskutovatelné, že v chorých i jejich rodinách probudila naději na uzdravení a to samo o sobě je, alespoň pro moje vnímání života v nemoci, tak obrovský dar, že mi nezbyvá, než se před Anežkou sklonit s hlubokou vírou a pokorou.

Zde bych ráda plynne navázala odkazem **Zdislavíným**, neboť fenomén vykonaných zázraků je s Anežčiným totožný a poslední odstavec platí pro obě ženy stejně. I Zdislava se snažila rozšířit špitální zařízení v zemi a jistě také inspirovala k bohu libému jednání mnoho dívek. Rozdíl mezi oběma lze najít v tom, že Přemyslovna jistě působila intenzivněji v kruzích řeholních, paní z Lemberka byla vzorem pro laické pracovnice. K mnoha starostem s rodinou a panstvím si dobrovolně přibrala ještě namáhavou a nikdy nekončící charitativní práci. Dá se předpokládat, že i ona měla velký zájem na tom, aby léčitelské postupy, které praktikovala, byly předány dál a tím se i ona starala o výchovu následnic.

Význam sestry **Ester** vidím v tuto chvíli v něčem trochu jiném. Jak jsem již předeslala v úvodu této podkapitoly, sama práce s nemocnými je velkým dílem a zaslouží si uznání, zvláště, je-li konaná nezištně, tak jak tomu je i v případě dnešních řádových sestřiček. Pokroková doba jim však dovoluje mnohem více. Již jsem se v rámci rozhovoru zmínila, že

Ester neustále studuje a rozšiřuje si vzdělání, momentálně dokončuje magisterské studium. Vysokoškolské vzdělání zaručeně umožní z její strany zavedení mnoha přínosných novinek do péče o nemocné či jinak potřebné. Navíc se jistě stane inspirací pro další řeholní i laické sestřičky.

Záměrně jsem nechala otázku duševního a duchovního odkazu na závěr, protože si myslím, že jsou tyto dvě důležité oblasti shodné pro všechny tři osobnosti. I přes ateistickou společnost, která v naší zemi převažuje, je stále velké množství lidí, které zastávají křesťanskou víru. Na první pohled se může zdát, že pouze jim je spiritualita světic určena. Já s touto tezí nemohu do důsledku souhlasit. Všichni lidé, kteří mají ujasněné základní morální a etické otázky, žijí vlastně podle biblického Desatera božích přikázání (pomineme-li přikázání první, které se týká víry v jednoho Boha). Desatero bylo patrně prvním etickým kodexem, ze kterého přeneseně čerpají všichni tvůrci morálních pravidel. Duchovní poselství pro všechny zdravotní sestry i ostatní pracovníky pomáhajících profesí vystihuje nejpřesněji druhé přikázání – Miluj bližního svého... Bez lásky k lidem nelze povolání zdravotní sestry vykonávat. S tím úzce souvisí i duševní odkaz, který bych si dovolila převést na povahové a charakterní rysy, potřebné pro práci s lidmi. O nalezení těchto společných osobnostních prvků bych se pokusila v následující analýze. Právě tyto vnitřní atributy chápu jako největší dědictví a odkaz všech zanícených opatrovnic, ať už žily a pracovaly ve třináctém, šestnáctém, či dvacátém století.

7.6. III. část

Společné znaky středověkých opatrovnic a současných sester

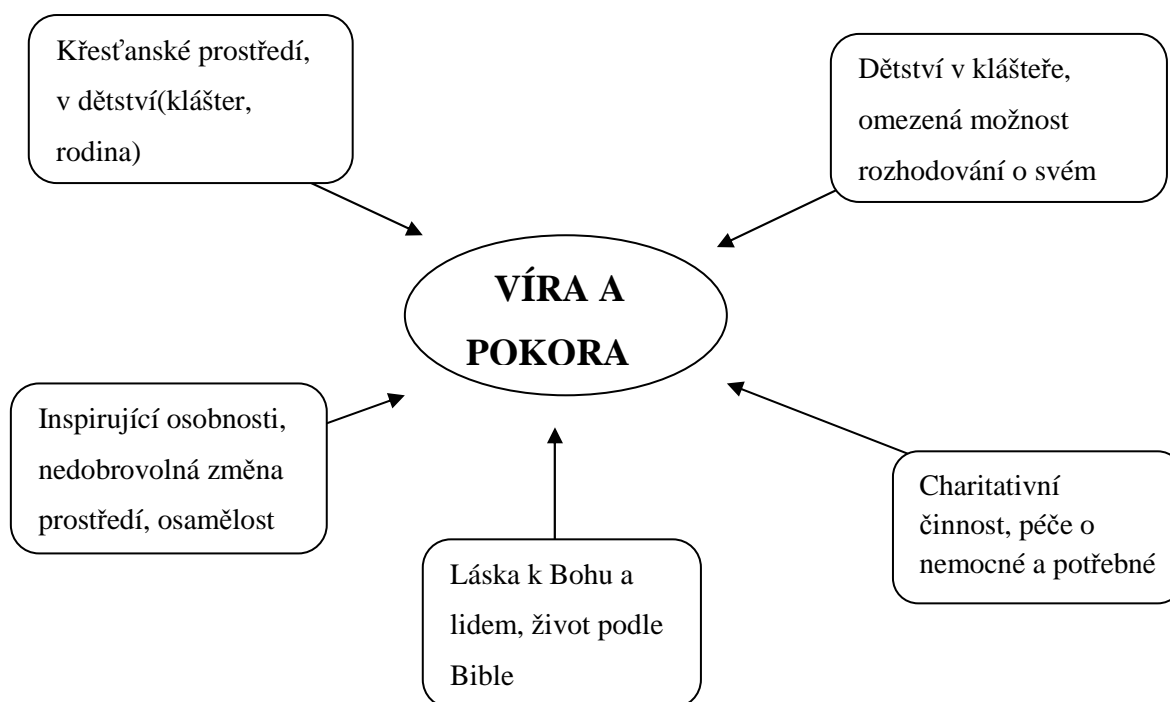
Pro konečnou analýzu jsem použila metodu axiálního kódování, díky které bych se pokusila odhalit znaky, které spojují opatrovnice v období 13. Století s řádovými i laickými zdravotními sestrami současnosti. Vzhledem k obrovskému rozvoji medicíny a ošetrovatelství, nám materiálních věcí a postupů nezůstalo mnoho. Proto je výzkum veden v rovině psychologické. Domnívám se, že k povolání zdravotní sestry jsou nutné určité osobnostní předpoklady a možná by nebylo nemístné, pokusit se je zakomponovat již do systému přijímacích zkoušek. Možná je to naivní představa a určitě je složité hodnotit mentalitu dívek ve věku patnácti let, nicméně v době, kdy psychologie dosahuje závratných výsledků a lidská psychika již není zcela neprobádaným vesmírem, věřím, že by to mohlo přinést určité pozitivní výsledky.

Paradigmatický model společných znaků středověkých opatrovnic a současných sester

Příčinné podmínky	Fenomén	Kontext	Intervenující podmínky	Strategie jednání a interakce	Následky
Křesťanské prostředí, v dětství (klášter, rodina)	Víra a pokora	Dětství v klášteře, omezená možnost rozhodování o svém životě	Inspirující osobnosti, nedobrovolná změna prostředí, osamělost	Láska k Bohu a lidem, život podle Bible	Charitativní činnost, péče o nemocné a potřebné
Pohyb ve společnosti, výchova k lásce	Láska k lidem, empatie	Vřelé rodinné prostředí, víra	Reflexe okolí na vynaložené úsilí.	Rozšiřování charitativní činnosti	Pocit uspokojení z vykonané práce
Viditelné výsledky, víra ve své dílo	Entuziasmus	Podpora okolí v konaném díle	Materiální zabezpečení, motivace	Snaha o co nejlepší výsledky a tím i o zvýšení kvalifikace	Šíření a předávání zkušeností, vytrvání v díle
Výchova, vědomí důležitosti poslání	Vytrvalost, sebezapření	Pokora, víra, socioekonomická situace	Pocity osamělosti, vzdělání	Zachování kvality, poskytnutí vzoru a inspirace.	Život pro druhé, pocity uspokojení

Obr.1

Fenomén Víra a pokora

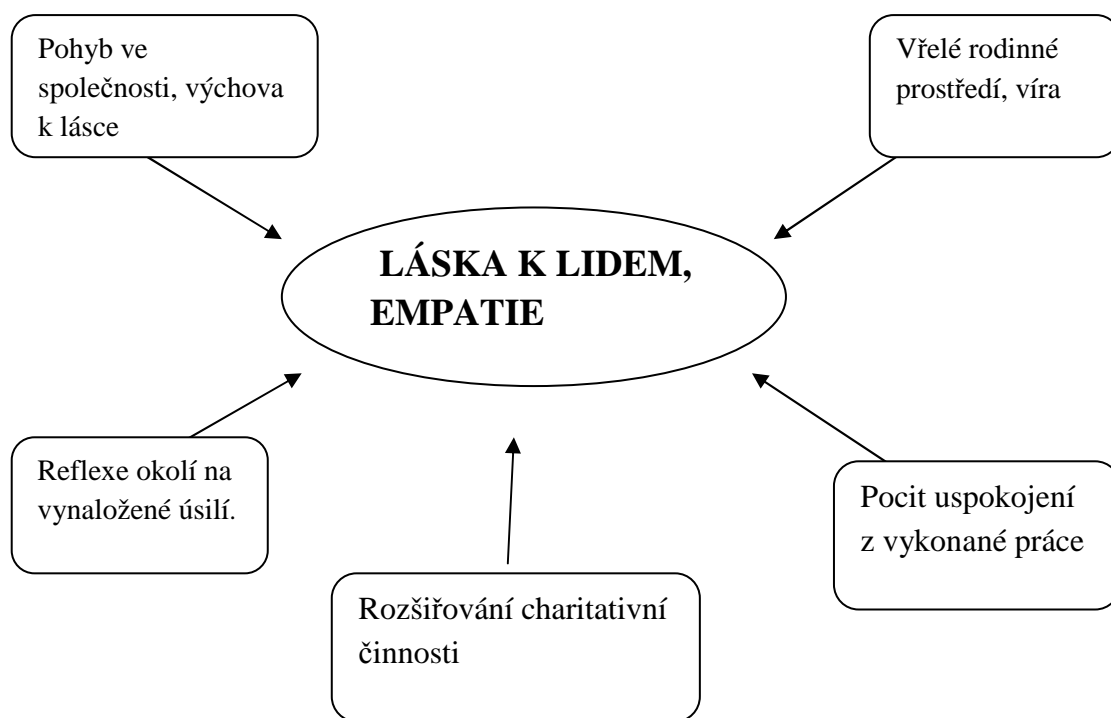

Obr.2

V tomto případě (obr. 2) jsem zcela záměrně neužila spojení víra v Boha, ale prosté „víra“, protože si myslím, že není úplně důležité, v co nebo čemu člověk věří, větší význam má, že tomu tak je. Existuje jistě spousta lidí, kteří jsou od Boha odkloněni, přesto mohou vykonávat mnoho dobrého. Životní příběhy, kterými se tato práce zabývá, jsou ale naplněny vírou v křesťanském slova smyslu. Otázka modelů chování a myšlení osvojených během dětství byla již uváděna a je s určitostí hlavním pilířem, na kterém je postaven celý život.

Doposud jsem se nezmínila o jedné z nejdůležitějších predispozic pro práci s lidmi a tou je pokora. Už jen způsob života středověkých žen vyžadoval velkou pokoru, neboť se mnohdy musely přizpůsobit cizím zájmům bez ohledu na své vlastní potřeby. V této oblasti se máme my dnes hodně co učit. Popřít falešnou hrdost, dokázat vyslechnout rady zkušenějších a sklonit se před moudrostí ostatních je v dnešní době málo viditelným jevem.

Fenomén Lásky k lidem, empatie

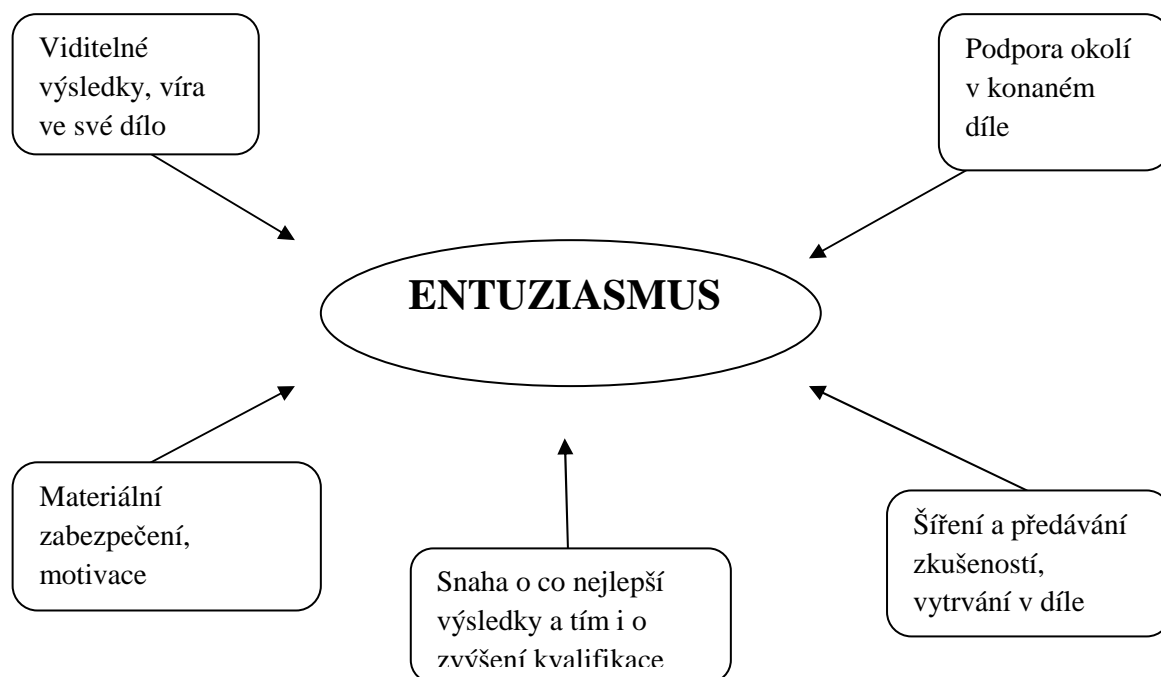

Obr. 3

Druhým atributem, ve který logicky vyústily mé úvahy, je láska k lidem, jdoucí ruku v ruce s empatií (obr.3). Ovlivňujícím faktorem je opět prostředí, v němž člověk vyrůstá. Vzájemné chování odezíráme od útlého věku a odrazí se pak v našem vlastním postoji k lidem. Rodinnému prostředí Zdislavy i Ester není třeba se intenzivněji věnovat. Oběma bylo dopřáno vnímat lásku u svých nejbližších a přirozeně ji pak předávat dál.

Anežka měla tuto situaci ztíženou brzkým odloučením od rodičů. Naštěstí se však dostala do prostředí, které jí poskytlo správný příklad a i ona obstála na poli mezilidských vztahů. A možná právě podvědomé vnímání nedostatku rodičovské lásky jí ještě více podnítilo v rozdávání svých vřelých citů všem, kteří je potřebovali. S pozitivním postojem k lidem silně souvisí i schopnost empatie, kterou musí mít každý, kdo má zájem s lidmi pracovat. Pokusit se o pochopení problémů ostatních a snaha představit si, jak se cítí, vyžaduje velkou dávku trpělivosti a ochoty naslouchat. A kdo jiný, než zdravotní sestra, by měl tuto schopnost ovládat.

Fenomén Entuziasmus

Obr.4

Nadšení (obr.4) pro jakoukoliv činnost, je jednou z podmínek úspěchu na cestě za úspěchem. Většinou provází prvotní myšlenku, a čím komplikovanější je daný úkol, tím rychleji se vytrácí. Proto je třeba jej podněcovat. K tomu slouží patřičná motivace, kterou byla v případě Anežky, Zdislavy i Ester určitě víra v Boha, vzor v blízkých osobách a vnitřní cítění potřebnosti. Zároveň také zcela určitě podpora okolí a reflexe od pacientů. V dnešní době se spíše musí sestra obrnit trpělivostí a nadhledem, protože stále přibývá pacientů, kteří si její práce neváží a považují ji za jakousi pomocnici, či dokonce služku. Pochopitelně to je záležitost jedinců a zdaleka takový nejsou všichni. Svou roli sehraává i socioekonomická situace v zemi.

Materiální zabezpečení má také velký vliv na dostatek nadšení pro tak namáhavou profesi. Anežka i Zdislava disponovaly velkým množstvím prostředků, které jim umožnily rozšiřovat jejich činnost. V dnešní době může být i dobré finanční ohodnocení motivací

k většímu nadšení pro svou práci. Zda je toto ohodnocení v případě zdravotních sester dostatečné mi nepřísluší vzhledem k tématu práce posuzovat.

A konečně otázka entuziazmu souvisí i se vzděláním. Čím větší množství informací k dané problematice máme, tím snáze se lze vypořádat s konkrétní úlohou. Jako příklad může posloužit současné koncepte zdravotnictví. Jednou z priorit v péči o nemocné je dokonale odebraná anamnéza, z níž pak můžeme jednoduchým způsobem vytvořit individuální plán péče. V širší souvislosti bych ráda uvedla také zanícení pro vzdělávání pokračovatelek. Z obou světů muselo být cítit nadšení pro problematiku péče o nemocné i pro předávání informací, jinak by těžko hledaly dostatečné množství následnic. A tak by tomu mělo být i dnes nejen u pedagogického sboru, ale i v případě mentorek, jejichž přístup může být pro studentky zdravotních škol všech úrovní více motivující, než teoretické hodiny interních vyučujících.

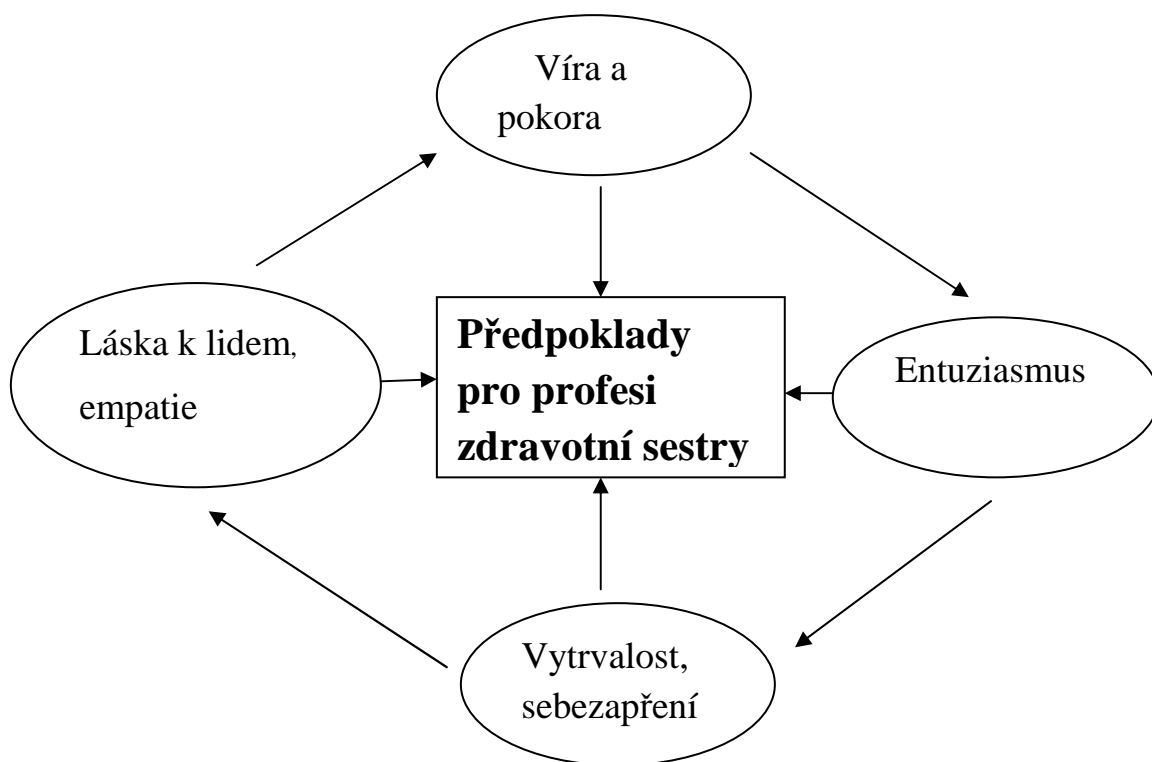
Fenomén Vytrvalost a sebezapření

Obr. 5

Každá delší dobu praktikující všeobecná sestra jistě potvrdí, že bez vytrvalosti ani sebezapření (obr.5) to nejde. Jistě si toho byly vědomy i Zdislava s Anežkou, které se naplno věnovaly svému údělu až do smrti. Anežka se i na sklonku života dělila o soukromé příděly jídla, Zdislava se nechávala ke konci svých dní vozit za nemocnými. V dnešní době sice nemusíme řešit tak závažné problémy jako je hlad a morové infekce, na druhou stranu spěch a stres každodenního života nám přináší mnohá trápení, která však pacient nesmí odhalit. Ať se uvnitř zdravotní sestry odehrává cokoliv, před nemocným, který má svých starostí dost, musí být vždy profesionálka s úsměvem, empatií a potřebnou energií. A to také vyžaduje velké sebezapření. K tomu, aby sestra zvládla své poslání a vytrvala v bohulibé činnosti jistě potřebuje podporu svých nejbližších, pocit uspokojení ze své práce, dostatečné ekonomické zázemí a schopnost relaxace. My ve 21. máme velké možnosti v tom, abychom občerstvily své tělo i duše a díky tomu máme větší šanci na kvalitně odvedenou práci při péči o nemocné.

Kauzální model významu středověkého opatrovnictví pro moderní ošetrovatelství

Obr.6

V posledním zobrazení (obr.6) jsem se snažila zdůraznit, že všechny tyto prvky souvisí navzájem. Bez lásky k lidem bychom nemohly vykonávat práci zdravotní sestry. Nešlo by to ani bez víry a nadšení. Empatie bychom nebyly schopné bez pokory a určitého potlačení svých aktuálních potřeb a problémů, čili bez jistého sebezapření a bez víry v to, co děláme, by nám nebyla k ničemu ani vytrvalost. Anežka Česká i Zdislava z Lemberka měly to štěstí, že jim žádný z těchto elementů nechyběl a mohly tak za sebou nechat nesmazatelný otisk v dějinách ošetrovatelství. Ester část této cesty ještě čeká. Každá z nich, tak jako každá současná zdravotní sestra má jiný životní příběh, přesto však podstatný základ, skrytý za povahovými rysy zdravotníků, zůstává už devět století stejný. V každé z nás je kousek Anežky, Zdislavy, Florance Nightingelové, Alice Masarykové i všech Ester, se kterými se denně setkáváme, a nezbývá, než si přát, aby všechny žily dál i v našich následnících.

DISKUZE

Vzniku bakalářské práce předcházel dlouhodobý sběr příslušné literatury i ostatních zdrojů informací, vztahujících se k tématu. Nejprve jsem se pokusila dohledat výzkumné práce s podobnou tematikou, ale bohužel bylo toto hledání neúspěšné. Na téma života Anežky České, nebo Zdislavy z Lemberka jsem několik prací objevila a dvě z nich uvádím v seznamu literatury, neboť jsem se jejich zpracováním nechala inspirovat. Jakékoliv srovnání života světic, související s ošetřovatelstvím se mi nepodařilo nalézt ani v literatuře ani pomocí internetových zdrojů. Jistě by bylo zajímavé porovnat tuto práci s jiným pojetím a odlišným typem výzkumu. Také dobová biografie, vztahující se k tématu, není, jak jsem se přesvědčila i při vyhledávání v Národním archivu, k dispozici. Čerpala jsem tedy z přepisů významných kronik a z děl autorů, kteří se jednotlivými tématy zabývají. Během sběru dat jsem prozkoumala okolo stovky rozmanitých zdrojů, z nichž uvádím v seznamu literatury pouze ty, které jsem při práci použila, nebo se inspirovala jejich myšlenkami.

Hlavním tématem této práce je středověké opatrovnictví a jeho význam pro současnost, nejprve jsem se tedy v teoretické části orientovala na problematiku života ve středověku, konkrétně na oblast, která se týká péče o nemocné. V této souvislosti logicky práce pokračovala přehledem církevních řádů, které se opatrovnictvím zabývaly. Vzhledem k rozmanitosti a velkému množství církevních kongregací jsem namířila svou pozornost pouze ke společenstvím aktivním ve třináctém století. Neméně důležitou kapitolou pro celistvý výsledek práce je sondáž do života středověkých žen. Postavení ženy bylo v období, kterému se věnuji, velmi devalvující, což jistě ovlivnilo jejich psychiku a způsoby chování a jednání. Zajímavé příběhy obou světic do jisté míry odhalují úděl dam ve vyšších společenských kruzích a také odrážejí jejich takzvaný „vnitřní vesmír“, díky němuž můžeme pochopit jednotlivé motivy jejich aktivit.

V empirické části jsem se zaměřila na dílčí cíle, které pak podávají celkový výsledek tedy odkaz, který nám opatrovnice třináctého století zanechaly. Rozhovor se současnou řádovou sestrou byl zajímavým protipólem příběhům, které lze zkoumat pouze z dochovaných biografií. Při porovnání všech zkoumaných žen, je jisté, že každá měla svůj život nastaven jinak, nicméně společné znaky vykazují nejen všechny tři zkoumané osobnosti, ale jistě bychom je objevily i u současných všeobecných sester..

Pokud se zaměřím na první oblast šetření - **dětství a dospívání** je jednoznačné, že i dnes vyrůstají budoucí sestry v rozličných prostředích úplných nebo rozvrácených rodin, navíc ve vzájemně nesrovnatelných socioekonomických podmínkách. Přesto na své cestě dojdou ke společnému cíli, kterým je péče o nemocné. Jistě by bylo zajímavé zhodnotit, například pomocí kvantitativního výzkumného šetření, jaké mají dnešní všeobecné sestry motivy k volbě tohoto povolání a srovnat je s motivy našich předchůdkyň. Domnívám se, že mají mnoho společného, ať už to je vzor v blízké osobě, kladný vztah k lidem, nebo prosté uspokojení z pomoci druhým. Nedovolím si však vyloučit i zcela jiné důvody pro výběr povolání například rodinnou tradici, případně nerozhodnost při volbě školy, která je do jisté míry u čtrnácti a patnáctiletých dívek pochopitelná.

Co se týče **motivů k volbě životní cesty**, kromě těch lehce odvoditelných jako je právě vzor v okolí a láska k lidem i Bohu, se zde objevují i možné podněty, které souvisí s určitým neuspokojením v osobním životě. Citové problémy, osamělost, politika doby- to jsou atributy, které mohly přispět k určitým rozhodnutím, jenž české světice učinily. V tomto místě si dovoluji poznamenat, že průzkum historie sebou nese některá rizika. Fakta, která jsou popsána v různých druzích literatury jsou v první řadě přepisy, jejichž objektivitu je nutno brát s jistou rezervou. Informace o konkrétní osobě či situaci sepsal zainteresovaný člověk a je nezbytné vést v patrnosti, že záznam může být do určité míry ovlivněn osobním názorem autora a jeho subjektivním pohledem na věc. Spíše než současné historiky, pro které je jistě objektivita důležitým činitelem, mám na mysli dobové kronikáře. Sama jsem se přesvědčila, jak rozdílný může být pohled na dvě ženy od dvou různých autorů (Stloukal, Kopiczková), konkrétně jsem měla možnost toto zjistit při porovnávání života Elišky Rejčky a její rivalky Elišky Přemyslovny. Proto i tato bakalářská práce je do jisté míry spekulativní a v několika bodech se zakládá na domněnkách, čehož jsem si plně vědoma. Přesto však věřím, že mé předpoklady jsou pravděpodobné.

Zlomové okamžiky úzce souvisí s předchozím tématem motivace. Opět mohou být rozdílné u každého člověka, přesto však vedou ke stejnému cíli. Mám soukromou zkušenost se sestrou, která pracuje již dlouhá léta na hematologickém oddělení, pro níž byla zlomovým okamžikem, který rozhodl o její pracovní budoucnosti, smrt onkologicky nemocné blízké osoby. Tento motiv ke studiu a vykonávání zdravotnického povolání je jistě jeden z nejsilnějších. Zásadní momenty, které nás přivedou k radikálnímu kroku naštěstí nemusejí být jen negativní události. Například setkání se zajímavým člověkem, nebo inspirující událost může být takovým zlomem. Také média mají dnes velký vliv, zvláště na dospívající mládež.

Myslím si ale, že touha stát se všeobecnou sestrou, vzniklá na podkladě televizního seriálu, není zcela šťastným začátkem kariéry. Napadá mě, zda by nebylo vhodné poslat aspirantky na studium zdravotnických škol na stáž v nemocnici, aby jim ještě před nástupem na školu byla nastíněna realita této profese.

Přínos středověkého opatrovnictví pro současnost i budoucnost ošetrovatelství je tedy vcelku snadno odvoditelný. Již v úvodu jsem se zmínila o tom, že z postupů a metod nám toho mnoho nezůstalo, snad jen některé osvědčené recepty na bylinné výtažky, které fungují a používají se dodnes. Medicína a s ní ruku v ruce jdoucí ošetrovatelství prodělalo za oněch devět století mnoho revolučních změn, je tedy téměř nemožné najít nějaký jiný materiální odkaz, nepočítáme-li ony zmiňované „babské“ rady. O to větší jsme získaly dědictví duchovní. V této práci jsem se dobrala k základním pilířům charakteru sestry/ošetrovatelky: **víra, pokora, láska k lidem, empatie, entuziasmus, vytrvalost a sebezapření**. Jedná se o osobnostní stránky, které jsou obsaženy v různé míře a v rozličných kombinacích uvnitř charakterů každého z nás. Dojde-li k namíchání těchto prvků v jedné duši, máme naději, že stojíme před osobou, mající předpoklady stát se dobrou pečovatelkou. Je nesporné, že ne každý obdařený těmito vlastnostmi si zvolí některou z „pomáhajících“ profesí, a neplatí, že nesmí a nebo nemůže selhat. Raději bych to uchopila z druhé strany a přiklonila se k myšlence, že bez těchto vlastností povolání všeobecné sestry provozovat jednoduše nejde. A v tom je, myslím, síla odkazu sv. Anežky, sv. Zdislavy a všech ostatních. Ony nám ukázaly, co je podstatné, co v sobě máme rozvíjet a co naopak je třeba potlačit.

Je jen škoda, že historie našeho oboru není příliš populární. Pokusila jsem se zeptat kolegyň a také několika málo studentek oboru zdravotnický asistent na znalosti historie ošetrovatelství a dozvěděla jsem se žalostně málo informací. Šlo však o neformální rozhovor a proto si nedovolím brát své zjištění za jednoznačné. A opět se dostávám k další možnosti rozšířit tuto bakalářskou práci o kvalitativní šetření, které by se mohlo zaměřit na znalost dějin svého oboru u studentek zdravotnických škol.

ZÁVĚR

Při výběru tématu bakalářské práce mne zlákala možnost ponořit se do historie, konkrétně do období vrcholného středověku v českých zemích. S tím úzce souvisí i příležitost pátrat a objevovat v knihách i jiných materiálech informace, které otevírají další eventuality výkladu dějinných skutečností. Vzniká tak prostor pro vlastní interpretaci událostí zkoumané doby. Ani přední vědci se mnohdy mezi sebou zcela neshodnou v názoru na konkrétní věc i přes relativní dostatek podkladů. Současnost můžeme pomocí dokonalých záznamových zařízení zachytit takovou jaká je, ale v případě dávné minulosti tuto možnost nemáme. Zkoumání dějin tak sice přináší spoustu dohadů a možných nepřesností, zároveň ale dává prostor vlastnímu pojetí, ke kterému dochází badatel na základě svých zkušeností. Je tedy velmi lákavé snažit se pochopit život v době, k níž nemáme a nejspíš ani nikdy nebudeme mít přístup. Cestování v čase, bylo-li by možné (a některé odborné texty, i když je to nepředstavitelné, tuto možnost zcela nevylučují), by se stalo zajímavou reflexí naší představy.

V rámci teoretické části jsem se snažila zmapovat společenskou situaci ve třináctém století se zaměřením na otázky týkající se péče o choré a potřebné, vznik a rozvoj špitálnictví a způsoby, jakým probíhalo samotné ošetřování. Dále jsem soustředila svou pozornost na organizace, které se opatrovnictvím zabývaly. Jednalo se převážně o církevní řády a potom také laické skupiny, například společenství bekyň (viz str. 21). Následně se zabývám nelehkým postavením ženy v období vrcholného středověku, podstatou ženství a omezenými možnostmi v jejich rozhodování, které jsem doplnila o stručné životopisy tří ženských ikon, které měly zásadní vliv na vývoj evropského opatrovnictví. Největší prostor pak v teoretické části věnuji osobám sv.Anežky České a sv.Zdislavy z Lemberka. Rozdílné životní příběhy obou žen, které je přivedly k charitativní práci jsou zajímavé nejen z hlediska studia ošetřovatelství, ale i z lidské stránky.

Hlavní náplní empirické části je snaha o nalezení odkazu středověkého opatrovnictví. Prostředkem pro srovnání života v dávné minulosti a dnes se mi stal rozhovor s řádovou sestrou, díky němuž jsem mohla vymezit konkrétní rozdíly, které se během devíti století vytvořily. Toto šetření vyústilo v podrobné zpracování jednotlivých důležitých životních etap a v nalezení shod i rozdílů mezi nimi.

Konečným výsledkem je duchovní poselství středověkých opatrovnic, které spočívá v několika charakterových rysech, nezbytných pro volbu povolání všeobecné sestry. Při výkonu našeho poslání by nebylo od věci občas si připomenout v jakém prostředí a v jakých sociálních i materiálních podmínkách je také možné pečovat o nemocné. Nemyslím pouze útrapy, které provázely Anežku a Zdislavu. I dnes je, bohužel mnoho míst po celém světě, jejichž vybavení se od toho středověkého příliš neliší. A přesto tam nepřetržitě míří obrovské množství charitativních organizací, například právě členky Společnosti dcer křesťanské lásky sv. Vincenta de Paul, které se rozhodly pomáhat těm nejubožejším. Ve srovnání s jejich prací je naše prostředí pro poskytování péče bez nadsázky luxusní. Proto bychom se měly s pokorou a hlubokou úctou sklánět před těmi, kteří dokázali opatrovnictví v idejích křesťanství rozvinout a předat naší generaci i těm budoucím to nejdůležitější, co je pro tuto práci třeba.

POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

AMBROŽ P., SVATOŠ M., *Paní Zdislava*, 1.vyd, Praha: Vyšehrad, 1970, 32stran

BLASCHKE J., *Záhadný středověk*, 1.vyd.Praha: Mladá fronta, 2006, 279 stran, ISBN 80-204-1364-2

BROOKE E., *Ženy léčitelky*, 1.vyd., Ostrava: Oldag, 1997, 171 stran, ISBN 80-85954-25-7

CUPAL V., *Stereotyp svěťice*, Bakalářská práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v r.2009, stran 37. Depon in archiv Ústav religionistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

ELBL P.B., *Rytíř z pomezního hvozdu*, 1.vyd., Třebíč: Akcent, 2009, 125stran +příl., ISBN 978-80-7268-583-7

GOFF J., SCHMITT J-C, *Encyklopedie středověku*, vyd. 2.Praha: Vyšehrad, 2008, 936 stran, ISBN 978-80-7021-917-1

HANKA V., *Dalimilova chronika česká*, vyd.1., Praha: F.Řivnáče knihkupectví, 1876, 223 stran

HENDL J., *Kvalitativní výzkum*, vyd.1., Praha: Portál s.r.o., 2005, 408 stran, ISBN 80-7367-040-2

HRUDNÍKOVÁ M.(uspoř.), *Řeholní život v českých zemích*, vyd. 1., , Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 1997, 319 stran, ISBN 80-7192-222-6

JIRÁSKO L., *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, vyd. 1., Praha: Fénix, 1991, 173 stran, ISBN 80-85245-11-6

JOHN, M. (překlad), *Listy Svaté Kláry blahoslavené Anežce České*, 2.vyd., Praha: V. Pour, 1932, 33 stran

KALISTA, Zdeněk, *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*, 2. vyd.,Praha: Zvon 1991, 341 stran

KOLEKTIV AUTORŮ, *Kronika medicíny*. 1.vyd., Praha: Fortuna print, 1994, 648 stran, ISBN 80-85873-16-8

KOLEKTIV AUTORŮ, *P. Zdislava z Jablonného*, vyd 1., Česká Lípa: Okresní národní výbor: Okresní vlastivědné muzeum: Mimoň: Ralsko, 1990, 52 stran, obr.

KUTNOHORSKÁ J., *Historie ošetřovatelství*, 1.vyd., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, 206 stran, ISBN 978-80-247-3224-4

- KYBAL, D. *Svatá Anežka Česká*. 1.vyd., Brno: L.Marek, 2001, 319 stran, ISBN 80-86263-14-2
- LENDEROVÁ M., *Eva nejen v ráji*, vyd. 1., Praha: Karolinum, 2002, 200stran, ISBN 80-246-0375-6
- LUDVÍKOVSKÝ J.(ed.), *Cronica domus sarensis*, 1.vyd, Brno: Krajské nakladatelství, 1964, 260.stran
- NĚMEC J., *Zázraky ke kanonizaci českých světců*, vyd. 1., Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2009, 62 stran, ISBN 978-80-7266-315-6
- NIKLÍČEK, L., ŠTEIN K., *Dějiny medicíny v datech a faktech*. 1.vyd., Praha: Avicenum, 1985, 376 stran
- PACZOS A., *Sv. Hedvika a další říjnový světci: svatí pod horami*, Krkonoše, Jizerské hory, Sezemice: Správa nár.parku Krkonoše, ISSN 1214-9381, 2007,Roč. 40, č.10,str.16-17
- PALACKÝ F., *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, díl I.*, Praha: L.Mazáč, 1930, 360 stran
- PALACKÝ F., *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, díl II.*, Praha: L.Mazáč, 1930, 490 stran
- PÍTHA P., *Blahoslavená Zdislava*, 1.vyd., Praha: Zvon,1991, 43stran
- REJZEK P.A., *Život blahoslavené Anežky České*, 1.vyd., Brno: Dědictví Cyrila a Metoděje, 1894, 552 stran
- S.J. IMMAKULATA ADAMSKA OCD, *Milosrdenství, chudoba, radost.Příběh svaté Alžběty Uherské, lankraběnky Duryňské*, vyd.1., Brno: Konvent minoritů, 2008, 148stran, ISBN 80-903395-2-2
- SCHILLER R., *Svatá Hildegarda a její léčebné metody*, vyd.1., Praha: Ikar spol. s.r.o., 1998, 104stran, ISBN 80-7202-334-9
- ŠVARŤÍČEK R., ŠEĐOVÁ K., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, vyd.1., Praha: Portál s.r.o., 2007, 378 stran, ISBN 978-80-7367-313-0
- ŠVEJDOVÁ K., *Historie ošetrovatelství a medicíny*. 1.vyd. Liberec: Technic. Univerzita, 2011, 111stran, ISBN 978-80-7372-645-4
- TOMÁŠ ZE ŠTÍTNÉHO, *Život svaté Alžběty*, ed.J.Kolár, vyd.1., Praha- Litomyšl: Paseka, 2006, 76stran, ISBN 80-7185-643-6
- VYSKOČIL J.K., *Legenda Blahoslavené Anežky a čtyři listy sv.Kláry*, Praha,1932, str.107

Internetové zdroje

MGR.RENATA ČERNÁ, ŠÁRKA PROCHÁZKOVÁ, HISTORIE HRADU LEMBERK,

dostupné on line: <http://www.zamek-lembek.cz/historie/>

IV. SVATÉ KLÁRY SPISY A ŽIVOTOPISNÉ PRAMENY,

dostupné on line : http://www.paterpio.tym.sk/kniznica/prameny2/textyp2/2p4_1.htm

Internetové stránky umožňující přístup k historickým dokumentům formou digitálních faksimilií, dostupné on line : <http://monasterium.net/pages/cs.php?lang=CS>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 Podmínky kanonizace a zázraky světic, předložené kanonizační komisi – výňatek z knihy K.Němce Zázraky ke kanonizaci českých světců

Příloha č. 2 Fotodokumentace

Foto 1 - **Date:** 2. říjen 1234

Abstract: Přemysl, markrabí moravský, který daroval ves Rakšice s příslušenstvím sestře Anežce a na její přání potom špitálu, který v Praze založila, osvobozuje tuto ves od knížecích práv a její obyvatele podrobuje soudnictví špitálu. Listinu markraběte potvrzuje také král Václav. Listina vyhotovena notářem Vilémem

Foto 2 - **Date:** 12. únor 1235

Abstract: Václav /I./, král český, dává špitálu svatého Františka řádu křižovníků s hvězdou (stelliferorum) u pat pražského mostu, založenému jeho sestrou Anežkou, výsady, zvláště vynětí špitálních statků z jurisdikce královských úředníků, provinčních soudců a šlechty; hrdelní zločiny, které se stanou na statcích špitálu, soudí nejprve soudci špitálu, v další instanci nejvyšší mistr, posléze král, přičemž pokuty případnou nemocným ve špitále

Foto 3 – Presbyterium kláštera sv. Anežky v Praze

Foto 4 – Socha Anežky České na Václavském náměstí v Praze sousoší sv. Václava (J.V.Myslbek 1913)

Foto 5 - Znak řádu Křižovníků s červenou hvězdou – budova současného sídla Řádu v Praze

Foto 6 – Sv. Zdislava z Lemberka

Foto 7 – Perspektivní rekonstrukce lebky blahoslavené Zdislavy od MUDr. E. Vlčka, DrSc
Perspektivní rekonstrukce podoby blahoslavené Zdislavy od ak.mal. Jiřího Wintera (Paní Zdislava z Jablonného, 1990)

Příloha č. 3 Řehole Sv. Kláry

